
El comportament polític

Democràcia i participació política

PID_00246411

Eva Anduiza Perea

Temps mínim de dedicació recomanat: 5 hores

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Comportament polític, democràcia i participació	7
1.1. Les qüestions fonamentals	7
1.1.1. Com es participa?	7
1.1.2. Qui participa?	8
1.1.3. Per què es participa?	9
1.1.4. Quines conseqüències té la participació?	10
1.2. Les aproximacions normatives a la participació	11
1.2.1. La teoria participativa i el "superciudadà"	11
1.2.2. La teoria elitista i la democràcia representativa	13
1.2.3. Democràcia representativa, sofisticació política i participació	16
2. Què és i què no és participació política?	18
2.1. Tipus de participació política	20
2.2. Qui participa?	24
2.3. Nivells i evolució de la participació política a Europa	27
3. Dos enfocaments en l'estudi del comportament polític	31
3.1. El conductisme o <i>behaviorisme</i>	31
3.2. Els enfocaments econòmics	33
4. Factors explicatius de la participació política	38
4.1. Els recursos individuals i les característiques socioeconòmiques	38
4.2. Desenvolupament, modernització i canvi	40
4.3. Les actituds polítiques	42
4.4. Recursos de grup i mobilització	47
4.5. El context institucional i polític	50
5. Les conseqüències de la participació	52
5.1. Els efectes en l'individu	52
5.2. Els efectes en les polítiques	53
5.3. Els efectes en la democràcia	55
Resum	57
Exercicis d'autoavaluació	59

Solucionari	61
Glossari	62
Bibliografia	64
Annex	66

Introducció

Cada un de nosaltres tenim experiències diferents en la nostra relació amb la política. Els uns viuen al marge i s'ocupen fonamentalment dels seus assumptes particulars (la carrera, la feina, la família, els amics). Els altres s'hi interessen i hi participen esporàdicament (per exemple, voten regularment, firmen alguna petició de les moltes que circulen per Internet, etc.). Uns altres dediquen gran part del seu temps a la participació política (són membres actius d'organitzacions i/o partits polítics, difonen informació, mobilitzen altres persones, etc.).

Aquest primer mòdul de l'assignatura es dedica a l'anàlisi del comportament polític des d'una perspectiva general. El primer apartat analitza les relacions entre la democràcia i la participació, i s'hi presenten les qüestions o interrogants fonamentals i algunes de les respostes que plantegen diferents teories normatives.

En el segon apartat es dóna una definició del concepte *participació política*. La definició ha d'incloure activitats molt diverses, per la qual cosa és imprescindible tenir en compte també criteris que permetin de classificar i diferenciar tipus de participació. Però no solament és important saber com es pot participar, sinó qui participa. No tots els ciutadans participen de la mateixa manera ni amb la mateixa freqüència i intensitat, i això té importants conseqüències. En aquest apartat s'inclou també algunes dades sobre l'evolució de les formes de participació política a Europa.

Per a explicar per què uns ciutadans participen i uns altres no, o per què hi ha diferents formes de participació, es poden distingir dues aproximacions generals que s'analitzen en el tercer apartat: el conductisme i la teoria de l'elecció racional. Tots dos enfocaments permeten d'introduir alguns dels factors explicatius de la participació més importants, que es detallen en el quart apartat.

Finalment, l'últim apartat analitza les conseqüències que la participació pot tenir sobre els individus, sobre les polítiques i sobre el mateix sistema polític.

Objectius

L'estudi dels materials associats a aquest mòdul didàctic us permetrà d'assolir els objectius següents:

- 1.** Conèixer el paper del comportament polític i la participació dins els sistemes polítics democràtics.
- 2.** Disposar d'una definició del concepte de participació política, analitzar-ne les diferents formes i l'evolució en el temps.
- 3.** Saber situar la participació i el comportament electoral en relació amb altres formes de participació política.
- 4.** Conèixer els principals enfocaments teòrics i explicacions que s'han donat sobre la participació política.
- 5.** Aprendre a reflexionar entorn de les conseqüències que la participació política té sobre diferents aspectes del sistema polític.

1. Comportament polític, democràcia i participació

En qualsevol de les seves formes, la participació política és un element fonamental en un sistema democràtic. Tant si és per l'elecció de representants, com per la participació directa en la presa de decisions, un sistema polític democràtic ha d'assegurar (o almenys facilitar) la connexió entre les preferències dels ciutadans i les decisions que es prenen. Per això, un dels elements als quals la ciència política presta més atenció és el comportament polític; és a dir, la manera en què els ciutadans es condueixen en les seves relacions amb el sistema polític. En aquest primer apartat repassem els interrogants fonamentals relatius a la participació política en general.

1.1. Les qüestions fonamentals

En l'anàlisi del comportament polític podem distingir almenys quatre interrogants fonamentals: De quina manera i amb quina freqüència participen els ciutadans? Qui participa? Quins factors expliquen aquesta participació? Quines conseqüències té la participació? A continuació veurem la importància de cada un i les raons de la seva rellevància.

1.1.1. Com es participa?

La participació política pren formes molt variades, des de l'emissió del vot fins a l'activisme en una associació o organització política, passant pels contactes directes amb polítics, la participació en manifestacions i actes de protesta, etc.

Alguns exemples de formes de participació política

- Votar en unes eleccions o en un referèndum.
- Col·laborar i participar en diferents aspectes de campanya electoral (assistència a mítings, *canvassing*, finançament, enganxada de cartells, etc.).
- Ser membre actiu d'un partit polític.
- Ser membre actiu d'un grup, associació o organització de caràcter polític (sindicat, organització empresarial, organitzacions no governamentals).
- Participar en manifestacions, segudes o actes de protesta.
- Boicotejar determinats productes per raons polítiques, ètiques o mediambientals.
- Desobeir una llei per raons polítiques o ètiques (com la insubmissió).
- Contactar amb els mitjans de comunicació o amb els representants polítics sobre qüestions públiques.
- Portar adhesius o distintius de contingut polític.
- Participar en plataformes, grups o associacions sobre qüestions locals (plataformes pro carril bici, protecció del medi ambient, etc.).

Party canvass

El *party canvass* consisteix en el contacte directe durant la campanya electoral de membres d'un partit amb els electors per aconseguir el seu vot.

Repertori i intensitat de la participació

En quantes d'aquestes activitats heu participat en l'últim any? (= repertori de participació política).

Quantes vegades heu exercit cada una d'aquestes formes de participació en l'últim any? (= freqüència o intensitat).

- Participar en algun mecanisme de participació directa en polítiques locals (com els consells ciutadans o els pressupostos participatius).

Les formes de participació es poden exercir amb un grau variable d'**intensitat** i **frequència**. En alguns casos la freqüència i la intensitat estan limitades per les característiques pròpies de l'activitat. Per exemple, cada ciutadà té a la seva disposició un vot i solament un per a participar en unes eleccions, però pot participar amb tota la freqüència i la intensitat que desitgi des d'associacions o actes de protesta. Si vol, pot enviar centenars de cartes als diaris i als polítics. També hi ha diferències en el **grau d'iniciativa i esforç** que exigeixen diferents formes de participació.

El vot exigeix un esforç i una dedicació escassos i esporàdics, mentre que l'activisme dins un partit és una forma de participació molt més exigent.

Les primeres anàlisis empíriques de la participació van trobar ràpidament que les diferents formes de participació política són exercides pels ciutadans de manera agrupada. Diferents ciutadans s'"especialitzen" en l'exercici de diferents formes de participació i donen lloc al que es denomina **modes de participació política**.

La classificació de les diferents formes de participació política és important perquè la resta de les qüestions que ens plantegem tindran una resposta diferent segons es tracti d'un tipus de participació o d'un altre. El perfil dels participants, els factors que faciliten o dificulten la participació i la seva influència sobre el sistema polític seran diferents segons parlem de, per exemple, participació electoral o de protesta política.

1.1.2. Qui participa?

La participació política no és una activitat homogèniament difosa entre els ciutadans. Alguns són molt actius, mentre que d'altres mantenen una relació distant amb la política i prefereixen dedicar el seu temps a altres qüestions com la família, la feina o el lleure. La reflexió entorn de les característiques dels participants i la seva comparació amb els no participants és una de les qüestions centrals en l'anàlisi del comportament polític.

Lectura complementària

L'obra següent és una de les primeres anàlisis sistemàtiques i un dels primers intents de classificació de la participació política:

S. Verba; N. H. Nie (1972). *Participation in America: political democracy and social equality*. Nova York: Harper and Row.

Vegeu també

En el subapartat 2.1 intentarem classificar les diferents formes de participació i diferenciar-les a partir de les seves característiques.

El ciutadà del carrer està preparat per a assumir el repte que representa la participació política quotidiana? Aquesta participació ha de ser més intensa entre aquells ciutadans que mostren prou coneixement i capacitat per a prendre una decisió responsable? O bé tot ciutadà, pel fet de ser-ho, ha de poder participar en política, independentment del seu nivell d'estudis o el seu grau d'informació i competència? La resposta a aquestes preguntes dependrà en bona part de si considerem la participació com un fi en si mateix o com un mitjà per a aconseguir un objectiu (per exemple, una decisió adequada per a resoldre un problema). En el primer cas és important que tots hi participin. En el segon cas és preferible que participin els qui en saben més, i no és pas un problema que alguns ciutadans mantinguin una actitud relativament apàtica i poc participativa.

El problema es pot plantejar des d'una altra perspectiva. La participació política és un mecanisme per a incidir en la presa de decisions i que, per tant, està relacionat amb el poder polític. La participació pot compensar d'alguna manera les desigualtats socials: així succeiria si els ciutadans menys afavorits des del punt de vista socioeconòmic poguessin incidir més en la presa de decisions amb una participació més elevada. Tanmateix, si la participació es concentra entre els ciutadans amb nivells de recursos socioeconòmics més elevats, aquest possible efecte compensador no es produirà, sinó que la participació política reforçarà les desigualtats socioeconòmiques.

En la mesura que la participació política depèn de les característiques sociodemogràfiques dels ciutadans (sexe, edat, nivell d'estudis, ingressos, ocupació, etc.), és un indicador del grau en què la participació política reforça o redueix desigualtats socials.

1.1.3. Per què es participa?

La pregunta¹ sobre les causes de la participació és un interrogant fonamental, no solament dins el comportament polític, sinó també dins la ciència política en general. Què fa que les persones deixin d'actuar individualment i perseguir exclusivament els seus interessos privats i decideixin cooperar, coordinar-se i emprendre accions col·lectives?

Les raons que hi ha darrere la participació política poden ser molt variades. La qüestió és fonamental, ja que una participació motivada per l'interès té una interpretació i unes conseqüències molt diferents que una participació motivada pel descontentament. De fet, darrere de cada forma de participació i de cada ciutadà participant (o no participant) es poden trobar diferents aspectes que faciliten o motiven aquest comportament. Es tracta d'identificar els factors que d'alguna manera estan sistemàticament relacionats amb la participació.

"Jo sóc apolítica..."

Algunes persones es defineixen com a "apolítiques". Què volen dir amb aquesta expressió? A què creieu que es deu? Quines conseqüències i implicacions pot tenir?

Vegeu també

La relació entre desigualtats socials i participació política s'aborda amb més deteniment en el subapartat 1.2 d'aquest mòdul.

⁽¹⁾Per què es participa?

Factors relacionats amb la participació

Alguns dels factors més importants que es relacionen amb la participació són els següents:

- a) Els recursos individuals. L'edat, el nivell d'estudis i d'ingressos, l'ocupació, i el temps disponible són variables que influeixen en la participació política dels ciutadans. El seu efecte pot ser especialment important per a les formes de participació política que exigeixen més esforç. Els ciutadans amb nivells més elevats de recursos no solament tenen més capacitat d'afrontar els costos de la participació, sinó que socialment estan més comunicats, reben més estímuls i són més proclius a tenir actituds que afavoreixin la participació.
- b) Les xarxes socials, grups i organitzacions. Els contactes amb altres persones, la identificació amb determinades comunitats, grups o organitzacions o la pertinença a associacions de caràcter cívic, social i polític poden ser un motor que impulsi diferents formes de participació. Aquests grups i organitzacions proporcionen informació, claus d'interpretació de diferents aspectes de la realitat política, i constitueixen agents mobilitzadors molt importants.
- c) L'interès i el compromís amb la política. L'interès per la política, la consideració que la política és important, la percepció que la mateixa activitat política pot incidir en les decisions i en el funcionament del sistema polític, són actituds que incentiven la participació. Tanmateix, en alguns casos la participació política també pot estar motivada per actituds de rebuig del sistema polític o per la insatisfacció amb el funcionament d'aquest, cosa que canvia la interpretació del fenomen. En concret, gran part del debat s'ha centrat en la interpretació de la no-participació: reflecteix apatia, desinterès, insatisfacció, rebuig? O bé és el resultat d'una satisfacció bàsica que permet als ciutadans de dedicar-se a altres àmbits de la seva vida? Diferents actituds estan relacionades amb diferents formes de participació.
- d) El context polític i institucional. Els ciutadans es veuen influïts pel context polític i institucional en el qual viuen, cosa que pot incidir en els tipus de participació i en la freqüència del seu exercici. Les formes de participació política han variat, en part com a reflex de diferents contextos polítics, s'han ampliat i s'han diversificat. Elements com l'organització territorial de l'estat, la presència d'institucions de democràcia directa o les estratègies de l'estat a l'hora de gestionar els conflictes incideixen en l'exercici de diferents formes de participació política.

1.1.4. Quines conseqüències té la participació?

De les quatre qüestions aquí plantejades aquesta és possiblement la menys estudiada malgrat la seva indubtable importància. En general, es poden distingir efectes sobre tres àmbits:

Sobre les **persones**. La participació política contribueix a fer millors els ciutadans, a inculcar-los actituds d'interès, cooperació i compromís per les qüestions públiques?

Sobre les **decisions**. En termes d'eficiència, la participació directa dels ciutadans millora la seva presa de decisions o, al contrari, són més encertades les decisions preses per especialistes en la matèria (polítics o tècnics)? La participació política dels ciutadans comuns té un efecte real sobre les decisions que finalment es prenen? És a dir, les decisions preses pels ciutadans es diferencien de les preses per experts i polítics?

Sobre la **democràcia**. Una intensa participació política contribueix a enfortir la democràcia o, al contrari, una elevada participació pot sobrecarregar el sistema polític amb un excés de demandes? La participació contribueix a reduir o a incrementar les diferències socials?

Lectura complementària

L'obra següent és un ambiciós estudi que inclou pràcticament tots els factors referits a l'explicació de la participació convencional:

S. Verba; N. H. Nie; J. Kim (1978). *Participation and political equality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vegeu també

Els diferents factors explicatius de la participació política es comenten més detalladament en l'apartat 4 d'aquest mòdul.

Vegeu també

La qüestió de les conseqüències de la participació es desenvolupa en l'apartat 5 d'aquest mateix mòdul.

Aquestes preguntes són difícils de respondre perquè les conseqüències de la participació política són diferents segons la forma de participació i la intensitat o freqüència amb què es practica, per la qual cosa no hi ha respostes unívokes.

Totes aquestes preguntes sobre el què, el com, el qui, el perquè i quines conseqüències de la participació s'han abordat tant des d'una perspectiva normativa com des d'una perspectiva empírica.

Les **perspectives normatives** se centren en l'establiment de judicis de valor: qui ha de participar (i qui no ha de participar), de quina manera s'ha de participar (i de quina manera "no s'ha de participar"), amb quina freqüència, etc. Les **perspectives empíriques** se centren en l'estudi d'aquests aspectes a partir de l'observació de la realitat i analitzen dades sobre qui participa i com, per què, i amb quines conseqüències ho fa.

Com es veurà, no sempre és fàcil distingir aproximacions empíriques i aproximacions normatives.

En el subapartat següent tractarem de les perspectives normatives abans de continuar amb una perspectiva empírica en la resta del mòdul.

1.2. Les aproximacions normatives a la participació

La distinció entre *democràcia directa* i *democràcia representativa* que s'esmenta al principi del mòdul es reflecteix en dues aproximacions o teories normatives sobre la democràcia que es diferencien en la seva consideració de la participació política: la teoria participativa i la teoria elitista.

1.2.1. La teoria participativa i el "superciudadà"

En les ciutats estat de la Grècia clàssica, en què neix el terme *democràcia*, la participació política dels ciutadans és freqüent, regular i directa; els ciutadans són valorats segons el seu interès, preocupació i actuació en els assumptes públics. La participació política es remunera i tots els ciutadans tenen les mateixes oportunitats d'accedir a càrrecs públics, molts dels quals es regeixen per un sistema de sorteig, per tal de poder "ser governats i governar per torn".

Aquesta defensa de la participació de tots els ciutadans en la política ha estat històricament molt poc popular. Fins i tot durant la Grècia clàssica la democràcia rep importants crítiques de Plató i Aristòtil, i fins molts segles més tard no trobem una altra defensa de la capacitat dels ciutadans comuns i corrents de participar en el govern. Per exemple, al segle XVIII Rousseau considera que els ciutadans s'han de governar a si mateixos, reunint-se per decidir què és el millor per a tots i promulgant les lleis necessàries.

Un enunciat normatiu

"Tots els ciutadans haurien de ser políticament actius, ja que la participació és un fi en si mateix."

Aquest enunciat es fonamenta en un judici de valor que defineix el que és "bo".

Un enunciat empíric

"Tradicionalment, els homes han participat més en política que les dones."

Aquest enunciat es fonamenta en dades obtingudes de la realitat que reflecteixen el que "succeeix".

Seguint aquesta línia de pensament, la **teoria participativa** de la democràcia, que al segle XX poden representar autors com Poulantzas, Macpherson, Pateman o Barber, argumenta que la participació directa dels ciutadans en la presa de decisions públiques és un element bàsic de la democràcia.

Per tant, un sistema realment democràtic ha d'afavorir la màxima implicació dels ciutadans en la definició de les lleis i les polítiques. La democràcia ideal estaria així caracteritzada per una ciutadania interessada i implicada en les qüestions públiques i per múltiples oportunitats de deliberar i participar en la presa de decisions sobre assumptes públics.

La **participació directa** dels ciutadans en la presa de decisions es justifica no solament perquè aquesta teoria la considera un element definitori de la democràcia (no hi ha vertadera democràcia sense participació directa), sinó perquè la participació fa millors els ciutadans i facilita la gestió dels conflictes socials.

Per això la participació ha d'ampliar-se a diferents àmbits, com el lloc de treball, i exercir-se a tots els nivells del sistema polític, i especialment al local. A més, la participació directa dels ciutadans redueix els perills de desviacions autoritàries i millora la qualitat del govern, ja que les polítiques definides amb la participació directa dels ciutadans respondrien a les orientacions bàsiques aprovades en assemblees.

La teoria participativa de la democràcia

"Ser un ciutadà, ser un home que actua sobre un escenari públic és ser un home millor, és estendre capacitats i consecucions en moure's en una dimensió pública inaccessible a la persona purament privada [...]. Tant el dret, com l'obligació [de participar] descansen en el supòsit que la ciutadania engrandeix i millora les vides dels individus, no per permetre'ls de confinar el poder col·lectiu als seus fins individuals, sinó per involucrar-los com a persones comunals en la vida de la comunitat."

J. Lively, *Democracy* (1975).

Aquesta teoria de la democràcia participativa presenta alguns **problemes**. La dificultat més important és com fer efectiva aquesta participació **directa i continuada** de tots els ciutadans en societats complexes com les actuals:

1) En primer lloc, més enllà de l'àmbit local, i fins i tot en aquest, resulta difícil trobar una manera d'aconseguir àmbits de deliberació i decisió en els quals puguin participar tots els ciutadans. Aquesta dificultat ja existeix quan es tracta d'una decisió concreta, per la qual cosa prendre totes les decisions a tots els nivells (local, regional, estatal, supraestatal) per participació directa dels ciutadans resultaria impracticable.

2) En segon lloc, resulta difícil aconseguir la implicació i participació d'una ciutadania per a la qual la política és una activitat més que competeix en atenció, temps i dedicació amb d'altres igual d'exigents o més com uns horaris laborals extensos o la família. La democràcia participativa requereix ciutadans

Lectura complementària

C. Pateman (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lectura complementària

En l'assignatura *Institucions socials i polítiques* s'estudia la tensió entre les lògiques participativa i representativa que caracteritzen el desenvolupament i el funcionament de les democràcies. Consulteu especialment els mòduls "El govern representatiu" (apartats 1 i 2) i "Noves tendències participatives en les democràcies contemporànies".

bons i savis. Tanmateix, les primeres anàlisis empíriques de les actituds i pautes participatives dels ciutadans van mostrar un panorama molt allunyat dels supòsits de la teoria participativa: en el millor dels casos, els ciutadans tenien nivells d'interès i participació limitats, que no responen al model de "superciutadà" permanentment interessat, implicat i actiu en la teoria de la democràcia participativa. Conseqüència d'això és que molt possiblement, en un sistema com el que presenta la democràcia participativa, els ciutadans participants eren una reduïda minoria (els més interessats i participatius), poc representativa del conjunt de la societat.

3) En tercer lloc, la presa de decisions polítiques exigeix, idealment, visió de conjunt, coherència i negociació, cosa que difícilment és possible si cada decisió es pren de manera individualitzada, sotmesa a una assemblea de ciutadans que no sempre té la mateixa composició, ja que els assistents poden no ser els mateixos.

En aquest sentit, la teoria participativa de la democràcia és una aproximació clarament normativa a les relacions entre *democràcia* i *participació* que entra en contradicció oberta amb la realitat política més habitual, marcada per estructures polítiques complexes, amb escàs marge per a la participació directa més enllà de les eleccions, unes decisions cada vegada més complicades i una ciutadania que mostra uns nivells d'interès i implicació en la política limitats.

1.2.2. La teoria elitista i la democràcia representativa

Avui, en les democràcies contemporànies, la participació dels ciutadans s'articula en bona part des d'institucions representatives: els ciutadans elegeixen representants sobre els quals deleguen la capacitat de decidir durant un període determinat.

La idea de *govern representatiu* sorgeix al segle XVIII, com un sistema més adaptat al govern de ciutadans que, al contrari del que succeïa en la polis grega, tenen entre les seves principals ocupacions l'intercanvi, la producció, i la supervivència econòmica. El govern representatiu apareix com una forma de govern més adequada per a societats complexes en les quals el principal interès dels individus és la seva vida privada. Almenys inicialment no és una forma de democràcia, sinó una forma de govern superior a aquesta, basada en l'elecció com a mecanisme fonamental en la selecció dels governants que són els que s'encarreguen de l'acció política.

Reflexió sobre la disposició a participar

Quantes hores a la setmana estaria disposat a dedicar a la participació política en un sistema en què totes les decisions es prenguessin amb la participació directa de tots els ciutadans?

La **teoria elitista** de la democràcia, en clara contraposició a la teoria participativa, desconfia del mite de la participació directa dels ciutadans en la presa de decisions. Considera que la política no és l'àmbit en què els ciutadans es desenvolupen millor, ni al qual han de dedicar una part important de la seva vida. La política és una tasca que s'ha de deixar en mans de persones especialitzades.

Això no significa que la presa de decisions es porti a terme sense comptar amb les preferències i els desitjos dels ciutadans, ja que en aquest cas no podríem parlar de democràcia.

La democràcia es caracteritza, segons Schumpeter (1979), un dels autors que millor representa la teoria elitista, per la competició dels líders polítics pel suport dels ciutadans en les eleccions. Aquesta competició pel vot garanteix que els càrrecs electes proposin o prenguin decisions que intentin satisfer els seus electors, de manera que puguin ser elegits i, si escau, renovats en el seu mandat.

La participació política dels ciutadans s'ha de centrar en la selecció dels governants i en el control de l'exercici del poder mitjançant el vot en la següent cita electoral. Entre processos electorals, els ciutadans han de respectar la divisió de tasques entre ells i els polítics, i deixar que siguin aquests últims els que prenguin les decisions.

La teoria elitista de la democràcia

"El ciutadà típic descendeix a un nivell inferior de funcionament mental tan bon punt entra en l'àmbit del que és polític. Discorre i analitza d'una manera que ell mateix reconeixeria de seguida com a pueril dins l'esfera dels seus interessos reals. Torna a ser primitiu. El seu pensament es torna associatiu i afectiu [...] el ciutadà típic tendeix en matèria política a rendir-se a l'impuls i prejudici extraracional o irracional [...]"

"Els votants fora del parlament han de respectar la divisió del treball entre ells mateixos i els polítics que elegeixen. No han de retirar la seva confiança amb massa lleugeresa entre eleccions i han d'entendre que una vegada han elegit un individu, l'acció política no és de la seva incumbència sinó de la d'aquell."

J. Schumpeter, *Capitalism, socialism and democracy* (1979).

La teoria elitista resol, encara que no d'una manera gaire democràtica, alguns dels problemes de la teoria participativa de la democràcia. Segons la teoria elitista, una certa dosi d'apatia no necessàriament ha de ser dolenta per a la governabilitat del sistema polític. Si els ciutadans no participen políticament és perquè les coses funcionen relativament bé i dediquen el seu temps a altres activitats més interessants. Al contrari, una elevada participació pot ser un indicador d'insatisfacció, i si aquesta mobilització es produeix fora dels mecanismes de la democràcia representativa (per exemple, amb accions de protesta) pot sobrecarregar el sistema polític amb massa demandes i fins i tot conduir a una situació d'instabilitat política. A més, una participació política de menys

Lectura complementària

La teoria elitista de Schumpeter es desenvolupa més detalladament en l'obra següent:
J. Schumpeter (1984). *Capitalismo, socialismo y democracia* (cap. 22). Barcelona: Folio.

Lectura complementària

La visió elitista de la democràcia es desenvolupa també en el mòdul "Eleccions" de l'assignatura *Partits polítics i sistemes electorals* i en el mòdul "Governabilitat democràtica per al desenvolupament humà" (apartat 3) de l'assignatura *La democràcia: teoria i anàlisi*.

intensitat i esporàdica com és la participació electoral facilita que un nombre més elevat de persones participi i, per tant, hi hagi més igualtat en la distribució del poder polític que representa la participació.

Però la teoria elitista de la democràcia també ha estat sotmesa a diverses **crítiques** que qüestionen precisament el seu dèbil compromís amb alguns principis de la democràcia:

1) En primer lloc, la teoria elitista limita la relació entre ciutadans i política a l'àmbit electoral, precisament en un context en què les institucions pròpies de la democràcia representativa estan tenint problemes per a mantenir la confiança dels ciutadans i afrontar els reptes d'una societat cada vegada més complexa. Els seus recels cap a una participació política cada vegada més diversificada i amb un protagonisme més gran de la protesta política no semblen estar gaire justificats i ha ignorat la importància dels moviments socials com a agents de canvi.

2) En segon lloc, la teoria elitista de la democràcia assumeix que l'apatia política i els baixos nivells de participació política són característiques dels ciutadans que reflecteixen fonamentalment que les coses funcionen relativament bé i que aquests no troben motiu per a la inquietud. Però les anàlisis empíriques relacionen l'absència de participació més amb actituds d'insatisfacció i rebuig del sistema polític que amb la indolència del ciutadà políticament satisfet que s'ocupa dels seus assumptes particulars.

Protestes i crisi de la democràcia

Després de l'onada de protestes i agitació social dels anys seixanta i setanta als Estats Units, un informe elaborat per Huntington, Watanuki i Crozier preveia un futur negre per a la democràcia representativa. Trenta anys després aquesta sembla sobreviure amb una "mala salut de ferro".

Taula 1. Teoria participativa i teoria elitista de la democràcia: una síntesi

	Teoria participativa	Teoria elitista
Qui i com ha de participar?	Els interessats han de participar activament i directament en la presa de decisions públiques en tots els àmbits.	Els ciutadans han de participar en l'elecció de representants. No és necessària una participació massiva i continuada, ja que la presa de decisions correspon als polítics.
Què hi ha darrere de la no-participació?	Insatisfacció, distanciament de la política.	Satisfacció amb el funcionament del sistema polític.
Quines són les conseqüències d'una elevada participació en totes les seves formes?	Millors ciutadans. Millors decisions i millor implementació d'aquestes.	Sobrecàrrega de demandes. Inestabilitat política.
Crítiques	No especifica com posar en marxa mecanismes participatius extensius i intensius factibles. Implica una ciutadania interessada i activa. Pot donar lloc a decisions ineficaces, incoherents. Una població intensament participant pot no ser representativa del conjunt.	Restringeix excessivament la relació entre ciutadans i política a l'àmbit electoral. Es despreocupa de les actituds d'apatia política. Ignora la importància de moviments socials com a agents de canvi polític i social.
Alguns autors	Rousseau, Macpherson Pateman, Barber	Schumpeter Sartori, Huntington

1.2.3. Democràcia representativa, sofisticació política i participació

En els últims anys es parla amb freqüència de la crisi de la democràcia representativa. És cert que la major part de les democràcies occidentals tenen una estructura institucional pensada per a un context polític molt diferent de l'actual, ja que el seu origen se situa al final del segle XIX i principi del XX. Les oportunitats obertes per les noves tecnologies de la informació i els canvis socials i polítics de diferent naturalesa que s'han produït des de llavors, fan que algunes d'aquestes institucions pròpies de la democràcia representativa (com els parlaments) hagin perdut rellevància i d'altres (com els partits polítics) siguin cada vegada pitjor valorades pels ciutadans, que en qüestionen l'eficàcia i la legitimitat.

D'altra banda, els ciutadans de les democràcies occidentals no són els super-herois de les concepcions més exigents de la democràcia participativa, però tampoc els ciutadans políticament ignorants que retraten algunes investigacions de fa unes dècades. En un conegut article de 1964, Converse arriba a la conclusió que els ciutadans nord-americans no tenien estructura ideològica sobre la qual orientar-se, no relacionaven qüestions polítiques clarament interconnectades (com, per exemple, els impostos i la despesa pública) ni tenien opinions estables. A resultats semblants arriben Berelson i altres (1954), Campbell i altres (1960), i Almond i Verba (1970).

Com hem vist, aquesta situació tan allunyada de l'ideal del ciutadà democràtic interessat i compromès és interpretada positivament per la teoria elitista de la democràcia ("no necessàriament tothom ha d'estar interessat en la política ni conèixer-la profundament ni participar contínuament").

El cert és que la situació ha canviat. La informació política és més accessible (des dels mitjans de comunicació de masses i especialment de la televisió) i els ciutadans estan més ben preparats per a processar-la (ha augmentat el nivell educatiu). Això no vol dir que els ciutadans tinguin un nivell de sofisticació política similar al dels càrrecs públics, però reconeixen la importància de la política i desenvolupen dreceres per simplificar i defensar-se en aquest àmbit.

Dreceres per a sortir-se'n en política

Algunes de les dreceres que els ciutadans utilitzen per a defensar-se pel procés del món de la política són:

- a) Limitar els àmbits d'interès. Els ciutadans no s'interessen per tots els àmbits de la política, sinó que especialitzen els seus interessos i centren la seva atenció en un nombre limitat de qüestions que consideren més rellevants. Gairebé ningú no s'interessa per tot, però gairebé tots ens interessem almenys per alguna cosa.
- b) Utilitzar principis generals. Segons alguns autors, els valors polítics s'estructuren jeràrquicament, de manera que les orientacions més específiques depenen d'orientacions més generals que, al seu torn, depenen d'un principi estructurador. Per exemple, el principi

Lectura recomanada

Sobre els diferents modes de participació dels ciutadans en política, consulteu l'obra següent:

R. Dalton (2002). *Citizen politics* (pàg. 13-31). Nova York: Chatam House.

Vegeu també

En l'apartat 3 del mòdul "Context electoral i vot" s'analitzen els públics especialitzats i els grups monotemàtics respecte a la qüestió del vot temàtic.

esquerra/dreta pot orientar la nostra posició sobre aspectes més concrets com la disjuntiva entre augmentar la despesa pública i reduir els impostos. Els esquemes són estructures cognitives que faciliten la presa de decisions.

c) Seguir el grup. Formar part d'un grup (i seguir les orientacions que aquest ofereix) és una altra manera de reduir esforços a l'hora de prendre una posició política.

La major sofisticació política, junt amb les xacres del model de democràcia representativa sobre el qual es fixa la teoria elitista, ha facilitat que es produeixi una atenció renovada pels diferents processos de participació directa dels ciutadans en la presa de decisions com una forma de resoldre. Durant els anys noranta es desenvolupa de manera molt notable la definició de nous mecanismes participatius per part d'autors que defensen una participació directa dels ciutadans en la presa de decisions: consells ciutadans, enquestes d'opinió deliberatives, pressupostos ciutadans, etc.

2. Què és i què no és participació política?

Fins aquest moment no s'ha donat una definició precisa de *participació política* perquè es tracta d'una tasca més complicada del que sembla a primera vista. Pràcticament cada autor té la seva pròpia definició de la participació i la seva tipologia de les principals formes. A més, cada vegada hi ha més activitats que es consideren participació política: l'arc de possibilitats s'amplia. Si inicialment les anàlisis de la participació política es restringien al vot, posteriorment es va començar a prestar atenció a altres formes d'acció com el contacte amb els polítics, la participació en activitats de campanya electoral o activitats de cooperació en comunitats locals. Més endavant es van incloure, dins el repertori de participació política, les accions de protesta (boicots, manifestacions, segudes, ocupacions, etc.).

Podríem definir la **participació política** com qualsevol acció dels ciutadans dirigida a influir en el procés polític i en els seus resultats. Aquestes accions es poden orientar al següent: l'elecció dels càrrecs públics; la formulació, elaboració i aplicació de polítiques públiques que aquests porten a terme; o l'acció d'altres actors polítics rellevants. La participació política requereix, per tant, un **comportament observable** portat a terme en un **àmbit públic** o **col·lectiu** per part d'un **ciutadà** per a poder ser considerada com a tal.

La definició de participació política que acabem de donar **inclou**:

- Accions dirigides a influir en la composició d'òrgans i càrrecs representatius i/o executius en un sistema polític (participació en diferents activitats relacionades amb els processos electorals).
- Accions encaminades a influir en les actituds dels polítics sobre decisions que hauran de prendre (des del contacte personal amb càrrecs públics fins a la participació en diferents processos participatius que aquests poden posar en marxa a l'hora de prendre una decisió).
- Accions adreçades a altres actors rellevants com empreses, corporacions, organitzacions no governamentals (boicot a productes).

- Accions de resposta a decisions ja preses (participació en actes de suport o protesta respecte a una acció o política).
- Participació en organitzacions, associacions o plataformes de naturalesa política; és a dir, que busquen objectius o béns col·lectius, o influir en la presa de decisions (partits, sindicats, organitzacions ecologistes, organitzacions pacifistes, organitzacions pro drets humans, grups d'acció local i comunal, associacions professionals, grups feministes, associacions en defensa dels animals, etc.).

Els béns col·lectius

Els béns col·lectius són béns que només es poden aconseguir amb l'acció col·lectiva i que beneficien tota la col·lectivitat o grup de referència, i no només els qui lluiten per la seva provisió (Olson, 1965, pàg. 14).

D'altra banda, la definició **exclou** determinats elements que, encara que estan relacionats amb la política, no entrarien dins la nostra definició:

- L'interès per la política i, en general, les actituds i valoracions sobre aquesta. Aquests elements poden influir en la participació, però no són en si mateixos accions polítiques. En sentit estricte tampoc no es poden considerar participació política les actituds dels ciutadans sobre diferents formes de participació o sobre el seu potencial participatiu; és a dir, la valoració que tenen els ciutadans sobre una participació hipotètica.
- Les discussions o converses sobre política. Hi hauria el dubte de si l'intent de convèncer altres persones perquè participin en una determinada acció no constitueix un acte de participació, però en general les converses no tenen una intenció d'influir sobre les decisions polítiques.
- La participació en organitzacions i associacions de caràcter social (religioses, culturals, de joves, artístiques, d'esports, etc.).
- Accions dirigides al gaudi de determinades decisions governamentals o a influir-hi per a l'obtenció d'un benefici merament particular, com accedir a un habitatge de protecció oficial, o participar en un programa públic de formació.
- L'acompliment de càrrecs públics. Sobre aquests càrrecs recau la responsabilitat de prendre les decisions, influïts o no per accions participatives dels ciutadans corrents, que són l'objecte d'interès a l'hora d'analitzar la participació política.

Tot i aquestes limitacions, són moltes les formes de participació política que podem trobar, molt diverses entre si, amb explicacions i conseqüències també molt diferents, per la qual cosa convé intentar ordenar-les d'acord amb alguns criteris rellevants.

2.1. Tipus de participació política

En aquest subapartat es presenten els criteris més utilitzats a l'hora de distingir tipus d'actes participatius: electoral o no electoral, convencional o no convencional, sortida o veu.

Participació electoral i no electoral

Aquesta classificació distingeix les formes de participació que es donen dins els processos electorals (votar, participar en mítings, col·laborar en el desenvolupament de la campanya, etc.) de la resta de formes de participació que es desenvolupen fora del marc electoral. La participació electoral és una forma de participació essencial i perfectament integrada en l'estructura institucional de les democràcies representatives. Freqüentment, en sentit estricte, el terme *participació electoral* s'utilitza com a sinònim de *votar*.

La distinció entre participació electoral o no electoral és un dels criteris més importants, i és un reflex de la rellevància dels processos electorals dins la democràcia representativa. Per les seves peculiaritats, el vot com a forma de participació política se sol analitzar per separat de les altres.

Vegeu també

En el mòdul "La participació electoral" d'aquesta assignatura es tracta aquesta forma de participació política.

Participació convencional i no convencional

Aquest criteri distingeix les formes de participació política segons si s'ajusten o no a les normes socials i als valors dominants d'una societat. En principi, la participació política convencional és legal i legítima, i en molts casos, com el vot, està promoguda per institucions i elits. La participació no convencional no utilitza els canals de participació institucionalitzats, i de vegades és extralegal.

El concepte de *participació no convencional* sorgeix perquè els primers estudis sobre la participació es limiten exclusivament a formes de participació política convencionals –és a dir, dins les institucions de la democràcia representativa: votar, participar en campanyes, activitats cooperatives d'àmbit local, associacionisme, afiliació partidista, contactes amb polítics, etc. Però a partir dels anys seixanta es desenvolupen i difonen noves formes de participació: boicots, objecció de consciència i insubmissió, ocupacions d'edificis, bloquejos del trànsit, firmes de peticions, segudes i manifestacions, o fins i tot l'exercici de la violència contra persones i coses.

La participació no convencional és irregular, específica i infreqüent. Per això en moltes ocasions s'analitza no solament si s'ha exercit, sinó si s'estaria disposat a exercir-la, i si es reprova o accepta que altres persones l'exerceixin. Encara que això, més que comportament polític, són actituds vers comportaments.

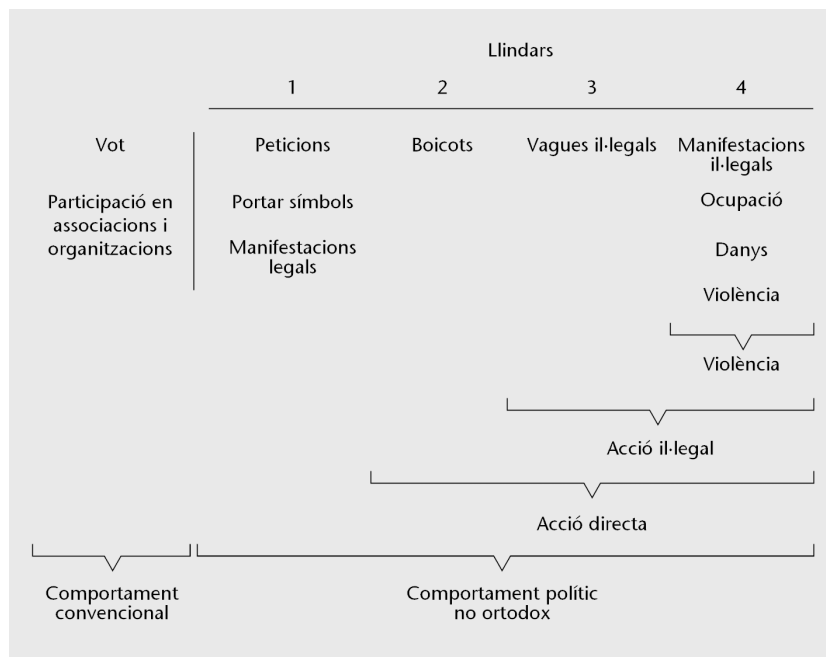
Dins el comportament polític no convencional es poden distingir, al seu torn, diferents tipus de participació separats per diferents llindars representats en el gràfic 1.

Lectura complementària

Sobre la participació no convencional, es pot consultar l'obra següent:

S. Barnes.; M. Kaase (1979).
Political action: mass participation in five western democracies. Beverly Hills: Sage.

Gràfic 1. El comportament polític no convencional

Font: adaptat d'R. Dalton (2002). *Citizen politics* (pàg. 61). Nova York: Chatam House.

La distinció entre participació convencional i no convencional és històricament relativa; és a dir, el que en un moment es pot considerar una forma de participació no convencional (com acudir a una manifestació), en un altre es pot ajustar perfectament a les normes socials dominants. Per això, aquesta distinció ha estat criticada i alguns autors prefereixen parlar de protesta política en lloc de participació no convencional. La protesta política consistiria en les accions dirigides a mostrar públicament desacord amb una certa situació o decisió política o relativa a l'esfera pública.

Participació basada en la veu i participació basada en la sortida

Davant una situació de descontentament un ciutadà té dues opcions:

- La **sortida** fa referència a la possibilitat d'exercir pressió amb l'amenaça d'anar-se'n.
- La **veu** es refereix a la possibilitat de comunicar el descontentament vers el sistema, el partit o l'organització amb la protesta pública, els contactes amb càrrecs públics o la feina pròpia com a activista dins una organització.

Participació basada en la veu i en la sortida

Deixar de votar en les eleccions, abandonar un partit en el projecte del qual ja no es creu, deixar de comprar Coca-Cola com a símbol d'oposició a la política exterior nord-americana són exemples de participació basada en la sortida.

D'altra banda, hi ha formes de participació la influència de les quals es basa en l'exercici de la pressió, i formes de participació la influència de les quals es basa en la comunicació d'informació. Són formes de participació basades en la veu.

La veu i la sortida estan relacionades entre si. De vegades, com en el cas del vot, la sortida és relativament fàcil; en canvi, exercir la veu resulta més complicat (no es poden escriure comentaris en la papereta, ja que el vot quedaria anul·lat!). Al contrari, quan la sortida és més costosa s'incrementa l'ús de la veu. En organitzacions i associacions, els costos de la sortida per als seus membres actius solen ser més elevats (perquè solen sentir-se més identificats, ser més lleials amb l'organització, i no l'abandonen fàcilment) i per això utilitzen més la veu per a comunicar el descontentament. És més, l'eficàcia de la veu es pot veure afavorida per una amenaça (no excessivament probable) d'abandonament o sortida ("O em feu cas o me'n vaig!").

La veu en els sistemes bipartidistes

Hirschman (1977), l'autor de la distinció entre *veu*, *sortida* i *lleialtat* (*exit, voice, loyalty*), argumenta que en els sistemes bipartidistes hi ha més debat intern (veu) que en els multipartidistes, perquè el cost d'anar-se'n del partit és més elevat. En un sistema multipartidista pot ser més fàcil per a un dissident trobar un altre partit semblant en la qual integrar-se.

Altres formes de participació combinen elements de veu i sortida. El consumisme polític (*political consumerism*) és una de les formes emergents de participació política no convencional. Es tracta de consumir o no determinats productes per raons polítiques. Mitjançant el boicot es consuma la sortida, però amb la finalitat explícita d'aconseguir un canvi de política en l'organisme o

Lectura complementària

A. Hirschman (1977). *Salida, voz y lealtad*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

l'empresa boicotejats. En lloc d'una amenaça de sortida com a instrument de pressió per a reforçar la veu, aquí es dona la situació contrària: la promesa de tornar a entrar, si les demandes s'atenen.

Combinant aquests diferents criteris podríem distingir els següents grans modes de participació política:

1) El vot.

2) La **participació en la campanya electoral**. Acudir a un míting, col·laborar econòmicament, treballar per a un partit o candidat, etc.

3) La **participació en organitzacions polítiques**. Ser membre i/o participar en les activitats d'organitzacions, associacions o plataformes, locals o estatals, que persegueixen objectius polítics.

4) El **contacte directe amb polítics i mitjans de comunicació**. Entrar en contacte directe amb càrrecs públics (demanar audiències o entrevistes) o amb els mitjans de comunicació (per mitjà de cartes...).

5) La **protesta política**. Expressar (amb peticions, manifestacions, segudes, boicots, actes de violència, etc.) el rebuig d'una determinada situació o circumstància política.

Boicot

Moltes firmes conegudes són boicotejades (Nike, Microsoft, Nestlé, Esso, Burger King), la major part de les vegades pel (mal) tracte que donen al seus treballadors en països del Tercer Món, per contaminar el medi ambient, per la seva participació en la indústria armamentista, etc.

Els estudiants interessats pel tema podeu consultar les adreces d'Internet següents:

- www.boycotts.org
- www.ethicalconsumer.org

Classificacions teòriques i classificacions empíriques

Normalment, els intents d'establir classificacions segueixen un procés en dues etapes:

1) En primer lloc, s'identifiquen els criteris teòrics rellevants que defineixen tipus de participació (com acabem de fer aquí).

2) En segon lloc, s'observa si aquesta classificació teòrica es fonamenta en dades, és a dir, si els actes participatius que pertanyen a la mateixa categoria o tipus se solen practicar.

En diversos estudis clàssics sobre la participació política als Estats Units i en altres països elaborats per Verba i Nie, els autors (Verba i Nie, 1972; Verba, Nie i Kim, 1978) comencen amb un criteri de classificació teòric que distingeix quatre tipus de participació: el vot, les activitats de campanya, les activitats cooperatives (treballar amb altres persones o en organitzacions per resoldre problemes locals) i els contactes iniciats pels ciutadans. Després d'analitzar les dades, els autors refinen la seva classificació i distingeixen entre vot, activitats de campanya (que continuen igual que abans de l'anàlisi de les dades), activitats comunals (que inclouen activitats cooperatives i contacte amb líders sobre problemes locals) i contactes particularitzats.

En un altre important estudi sobre el Regne Unit portat a terme per Parry, Moyser i Day (1992) es detecta que les persones que solen participar políticament des de grups i organitzacions també solen portar a terme actes de protesta legals. Això indueix a pensar que junt amb els tipus de participació tradicionals (vot, campanya, contacte) caldria afegir un tipus de participació entre la convencional i la no convencional denominat *acció col·lectiva* que inclogués tant la protesta legal com la participació en organitzacions. L'anàlisi factorial és una tècnica estadística molt utilitzada per a agrupar empíricament tipus d'actes participatius i obtenir classificacions basades en dades reals i no solament en reflexions.

Aquestes formes de participació admeten classificacions segons moltes altres característiques. No totes afecten el mateix nombre de persones, ni impliquen el mateix grau de conflicte. Com es mostra en la taula 2, no totes exigeixen el mateix temps, esforç i recursos, ni en tots els casos és el ciutadà qui decideix o no quan actuar. El grau de cooperació amb els altres implicats també varia, i també la capacitat de les accions per a comunicar informació i pressionar els polítics o autoritats.

Reflexió sobre la participació a Espanya

La participació en ocupacions, trancades o bloqueig del trànsit és més freqüent que l'afiliació a partits polítics. Quines raons podrien explicar aquest fenomen?

Taula 2. Tipus de participació política i les seves característiques

Modes de participació política	Tipus d'influència		Requisits	Àmbit del resultat	Nivell de conflicte	Grau de cooperació
	Capacitat per a comunicar informació	Capacitat de pressió				
Vot	Baixa	Alta	Temps	Col·lectiu	Alt	Baix
En campanyes electorals	Variable	Alta	Temps Habilitats Diners	Col·lectiu	Alt	Variable
Activitats comunitàries	Alta	Variable	Temps Habilitats	Col·lectiu	Variable	Alt
Contactar autoritats	Alta	Baixa	Temps Habilitats	Particular	Baix	Baix
Protesta	Alta	Alta	Temps Habilitats	Col·lectiu	El més alt	Variable

Font: Dalton (2002, pàg. 34) amb modificacions.

Per les seves característiques diferents, no totes aquestes formes de participació són practicades amb la mateixa freqüència ni pel mateix tipus de participants. En el subapartat següent s'analitza precisament la qüestió de qui opta per exercir-les.

2.2. Qui participa?

Una classificació clàssica (Milbrath, 1977) distingeix tres grups de ciutadans segons els seus nivells de participació política:

1) Aproximadament el 30% són **apàtics**; és a dir, no participen políticament, ni s'interessen per la política.

2) Un 60% està constituït per **espectadors**, persones que contempen la política "des de la barrera" però que participen esporàdicament.

3) Finalment, una minoria inferior al 10% són els **gladiadors**, persones que participen políticament de manera activa, freqüent i regular.

Aquesta distinció una mica simplista apunta al fet que la participació política no està igualment distribuïda entre tota la població, sinó que els individus participen de manera diferent, amb diferent freqüència i intensitat.

Taula 3. La participació política a Espanya (dades actualitzades a l'annex)

Tipus de participació	Percentatge que l'ha exercit
Participació electoral	84
Protesta política	
Va assistir a una manifestació autoritzada	37
Va firmar una petició	36
Va participar en una vaga	30
Va ocupar edificis, va participar en tancades o va bloquejar el trànsit	5
Va fer pintades, va causar danys a senyals de trànsit o altre mobiliari públic	1
Va usar la violència personal per a enfrontar-se a altres manifestants o a la policia	1
Contacte polític	
Va visitar càrrecs públics o representants polítics	13
Va escriure cartes als mitjans de comunicació per denunciar un problema	9
Consum polític	
Va comprar productes per raons ètiques, polítiques, mediambientals	13
Va boicotejar productes	7
Participació en la campanya electoral	
Va assistir a un míting	7
Va treballar per a un partit	2
Va contribuir econòmicament	1
Participació en organitzacions polítiques	
Sindicat	7
ONG o organització de solidaritat	5
Organització professional	4
Partit polític	3
Organització empresarial	2
Organització ecologista	1

En el cas espanyol, com en els altres sistemes democràtics, la forma de participació més estesa és, sens dubte, el vot, a gran distància de qualsevol altra. La protesta política dins la legalitat ha estat exercida mitjançant peticions, vagues o manifestacions amb relativa freqüència per un terç dels electors, mentre que la protesta política il·legal és molt escassa. Les formes menys freqüents són la participació en campanyes electorals i en associacions de naturalesa política, especialment en els partits polítics, les organitzacions polítiques per excel·lència.

Els participants se solen decantar per practicar tipus d'actes participatius similars. Així, és possible distingir tipus de participants pels tipus de participació que solen exercir. Segons la tipologia de Barnes i Kaase (1979), els ciutadans es poden agrupar en cinc categories: inactius, conformistes, contestataris, reformistes i activistes. Aquests tipus no es distingeixen únicament per les seves pautes de participació política, sinó també per les seves característiques socio-demogràfiques i per les seves actituds polítiques.

Els **ciutadans políticament inactius** gairebé mai no participen en política. Entre els ciutadans inactius solen predominar les dones, les persones d'edat avançada, i les persones amb un estatus socioeconòmic baix.

Estatus socioeconòmic

Resumeix la posició de l'individu respecte al seu nivell d'estudis, ingressos i ocupació.

Com es podria esperar, també solen ser persones amb menys nivells d'interès per la política, i d'habilitats cíviues, que se senten escassament capaços de participar i incidir en les decisions polítiques. S'identifiquen poc amb els partits polítics i en molts casos ni tan sols prenen una posició ideològica definida. Com es desenvoluparà més endavant, els recursos i les actituds polítiques incideixen directament sobre la participació, i per tant, distingeixen els ciutadans que participen dels que no.

En contrapartida, entre els **ciutadans políticament actius** hi sol haver una presència més elevada d'homes de mitjana edat, amb nivells educatius i d'ingressos elevats, casats i amb una vida socialment i laboralment activa.

Els ciutadans que participen amb més intensitat i freqüència solen estar més interessats per la política, estan més implicats en els conflictes socials i polítics (prenen partit, es posicionen) i mostren nivells d'eficàcia política més elevats (es consideren capaços de participar, ser escoltats, influir).

Vegeu també

El concepte d'*eficàcia política* es desenvolupa més extensament en el subapartat 4.3 d'aquest mòdul.

Així i tot, dins els ciutadans participants podem distingir diferents perfils.

Els **conformistes** participen únicament de manera convencional (contactes directes, treball en campanyes, treball en organitzacions o associacions), però no en accions de protesta. Per contra, els **contestataris** rebutgen la participació convencional i prefereixen limitar-se a la participació no convencional tant legal com il·legal. Els **reformistes** participen en formes convencionals i algunes formes legals de protesta. Finalment, els **activistes** utilitzen totes les formes, tant convencionals com no convencionals i fins i tot il·legals.

Entre els conformistes són nombroses les persones grans que participen políticament. Els activistes són més joves que els reformistes, però tots dos grups comparteixen un nivell d'estudis elevat i una composició majoritàriament masculina. Els contestataris solen ser joves amb un nivell d'estudis més baix.

Participants i no participants es diferencien en les seves necessitats econòmiques i en els beneficis que reben o esperen rebre del govern. Per exemple, els ciutadans amb una situació socioeconòmica poc favorable (i per tant menys proclius a participar) es preocupen sobretot per les necessitats humanes bàsiques (salut, educació, habitatge). Aquestes diferències entre participants i no participants s'incrementen quan es passa de l'acte polític més comú (votar) a altres formes de participació més difícils i exigents, que requereixen més informació i poden exercir més pressió, com les donacions econòmiques per sufragar despeses de campanyes que, lògicament, es concentren en els ciutadans socioeconòmicament privilegiats.

2.3. Nivells i evolució de la participació política a Europa

Igual que entre individus hi ha diferències en el repertori i la freqüència de la participació, els nivells de participació política varien al llarg del temps i de l'espai. Els països escandinaus i Àustria, per exemple, es caracteritzen per un elevat nivell d'afiliació a partits i sindicats. Francesos, italians i suecs recorren amb freqüència a la participació no convencional, mentre que l'associacionisme és especialment fort als Estats Units.

Lectura complementària

S. Verba; K. L. Schlozman;
H. Brady; N. Nie (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*.
Cambridge: Harvard University Press.

La varietat en el repertori de formes de participació política que s'exerceixen a l'Europa Occidental ha anat en augment en les últimes quatre dècades. Si inicialment l'atenció dels estudiosos se centrava en les formes de participació política vinculades als processos electorals (especialment el vot) i a les organitzacions polítiques (partits i sindicats), avui el repertori de formes de participació és molt més ampli i inclou sobretot nombroses formes de protesta política. Això ha provocat que el nombre de ciutadans inactius s'hagi reduït en més de la meitat. Paral·lelament a l'increment de la participació política, s'han reduït les diferències entre sexes i categories educatives.

Si s'analitzen les dades amb més detall, en les últimes dècades es detecten tendències diferents segons es parli de participació convencional o no convencional. La participació electoral i l'afiliació a partits i organitzacions polítiques tradicionals mostren una clara tendència a la baixa (amb intensitat diferent segons els països). A França, el percentatge de membres de partits sobre electors es redueix en més d'un 60% en els últims vint anys. A Itàlia i el Regne Unit la reducció és superior al 50%, i a Bèlgica, Irlanda, Dinamarca, Suècia, Suïssa, Àustria, els Països Baixos, Finlàndia i Noruega el descens se situa entre el 50% i el 20%. L'afiliació puja, tanmateix, en les democràcies més joves: Espanya, Grècia i Portugal.

El mesurament de l'evolució de la participació

Respecte a la participació en associacions i organitzacions socials i polítiques diferents de partits i sindicats, la dificultat d'aconseguir una mesura inequívoca no permet afirmar amb rotunditat quina n'és l'evolució. Putnam (2002) argumenta que ens trobem davant un procés de declivi, cada vegada més "sols a la bolera". Molts autors afirmen que la situació és d'estabilitat o fins i tot d'increment de l'activitat comunal i associativa (Dalton, 2002).

Taula 4. Afiliació a partits en l'Europa Occidental (dades actualitzades a l'annex)

	% membres sobre electors	% canvi 1980-2000
França	1,6	-64,6
Portugal	1,6	17,0
Regne Unit	1,9	-50,4
Països Baixos	2,5	-31,7
Alemanya	2,9	-9,0
Irlanda	3,1	-24,5
Espanya	3,4	250,7
Itàlia	4,1	-51,5
Dinamarca	5,1	-25,5
Suècia	5,5	-28,1

Font: Mair i Van Biezen (2001).

Vegeu també

Vegeu les anàlisis de participació electoral en el mòdul "La participació electoral".

Lectura complementària

L'estudiant interessat en l'evolució de la participació electoral pot consultar l'obra següent:

P. Mair; Van Biezen, I. (2001). "Party membership in twenty democracies". *Party politics* (vol. 7, núm. 1, pàg. 5-21).

Lectura complementària

L'obra de Putman es pot consultar en la referència següent:

R. Putnam (2002). *Solo en la bolera*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.

	% membres sobre electors	% canvi 1980-2000
Suïssa	6,4	-28,9
Bèlgica	6,6	-22,1
Grècia	6,8	166,7
Noruega	7,3	-47,5
Finlàndia	9,7	-34,0
Àustria	17,7 s	-30,2

Font: Mair i Van Biezen (2001).

Aquest declivi en algunes de les formes convencionals de participació política s'ha vist compensat per un increment important en la participació política no convencional.

Espanya destaca no solament pels escassos nivells d'afiliació política, sinó també pels baixos nivells de protesta política, únicament superats per Portugal. Els nivells més elevats de protesta són a l'Europa del nord (encara que és elevada a França i relativament escassa a Finlàndia i Islàndia). A més, en tots els casos es detecta un increment dels percentatges amb el temps. Si al final dels anys 1950 més del 85% dels ciutadans no havien exercit cap forma de protesta política, al final dels anys noranta aquest percentatge s'havia reduït a gairebé el 35%. Així mateix, el percentatge de ciutadans una mica actius (els que han exercit una o dues modalitats de protesta) s'ha incrementat de l'11% a més del 50%, i els molt actius són ja més del 12%.

Una nota de precaució

Convé recordar que s'ha de distingir entre el *repertori* i la *frequència* amb què s'exerceixen els actes de participació política. No és el mateix tipus de participant el que firma una petició en una ocasió, que el que actua regularment en actes de protesta. Moltes de les dades d'enquesta no permeten de distingir adequadament aquestes dues dimensions de la participació, ja que solament pregunten si mai s'ha participat, per exemple, en una manifestació, i no amb quina freqüència s'hi participa.

Taula 5. Evolució de la participació política no convencional a l'Europa Occidental per països (dades actualitzades a l'annex)

	1959	1974	1980	1990	1999
Portugal					34
Espanya			32	32	36
Alemanya de l'Oest	16	34	48	57	50
Finlàndia		26	40	38	54
Islàndia			40	55	58
Àustria					58
Irlanda del Nord					61

Font: R. Topf (2003). *Political participation: Citizens and the state revisited*. Treball presentat en l'ECPR, Edimburg. Inclou percentatge de persones que en alguna ocasió han pres part en un acte no convencional a partir de l'Enquesta Mundial de Valors.

	1959	1974	1980	1990	1999
Irlanda			32	46	64
Itàlia	10	34	50	56	64
Alemanya de l'Est					66
Països Baixos		28	37	54	68
Noruega			58	68	69
Dinamarca			48	59	70
França			52	57	73
Bèlgica			27	51	76
Suècia			58	74	77
Regne Unit	18	31	66	77	81

Font: R. Topf (2003). *Political participation: Citizens and the state revisited*. Treball presentat en l'ECPR, Edimburg. Inclou percentatge de persones que en alguna ocasió han pres part en un acte no convencional a partir de l'Enquesta Mundial de Valors.

3. Dos enfocaments en l'estudi del comportament polític

Una vegada definits i descrits els hàbits participatius dels ciutadans, la ciència política ha intentat explicar el comportament i la participació política a partir de nombrosos models teòrics, que en la major part dels casos connecten entre si. Tanmateix, es poden distingir dues formes diferents d'aproximació a l'estudi del comportament polític: el conductisme i els enfocaments econòmics.

3.1. El conductisme o *behaviorisme*

El **conductisme** o **behaviorisme** revoluciona la ciència política a mitjan segle XX amb l'intent de respondre a una pregunta aparentment senzilla: per què la gent es comporta com ho fa? El comportament polític està constituït per les accions i interaccions d'individus i grups implicats en el procés de govern. Definit així, es tracta d'un àmbit excessivament ampli per a constituir una especialitat o subcamp de la ciència política. Per tant, el conductisme, més que estar definit pel seu objecte d'estudi, està definit per la metodologia: per la manera d'afrontar l'estudi de la política en general.

Encara que en el nostre cas (i en general dins el conductisme) ens centrem exclusivament en els ciutadans dins el paradigma conductista, es pot descriure i explicar el comportament d'objectes polítics molt diferents: els ciutadans, les elits, els grups d'interès, els partits, els sistemes polítics, etc.

El **conductisme** o **behaviorisme** adopta els postulats metodològics de l'anomenat *positivisme lògic*. El conductisme considera que qualsevol explicació s'ha de basar en una comprovació empírica fonamentada en l'observació d'allò que succeeix.

Segons el positivisme, hi ha dos tipus d'enunciats útils: les **definicions** (que s'assumeixen com a certes) i les **hipòtesis** (la certesa o falsedat de les quals es pot comprovar a partir de l'observació). Els altres enunciats (per exemple els judicis de valor) no tenen valor en la investigació.

I com sabríem nosaltres que estem equivocats...?

El positivisme i el conductisme es fan una pregunta crucial des del punt de vista metodològic: com ens adonaríem que una teoria és incorrecta? Això implica que les explicacions i teories han de ser falsables. Una hipòtesi és falsable quan és possible imaginar una observació o evidència empírica que la contradigui. La hipòtesi "L'educació és un recurs que facilita la participació" és falsable, ja que puc "imaginar" una situació en la qual persones amb elevats nivells d'estudis participen més (cosa que confirmaria la nostra hipòtesi),

Enunciats útils: solament definicions i hipòtesis

Un dels problemes d'aquesta afirmació del positivisme és que no queda clar si es tracta d'una definició o d'una hipòtesi.

però també és "possible" una situació en la qual persones amb més estudis participen menys (cosa que em faria rebutjar la hipòtesi de treball).

El **conductisme** se centra en l'anàlisi del comportament observable a partir d'un marc metodològic molt definit. Sorgeix com a reacció a una anàlisi de la política poc sistemàtica i massa impregnada de valors, més preocupada pel que hauria de ser que pel que és. Defensa una anàlisi sistemàtica de totes les dades empíriques disponibles (o d'una mostra representativa), i no solament un conjunt d'exemples il·lustratius.

Aquesta recerca de la sistematicitat en l'anàlisi és acompanyada i afavorida pel desenvolupament de l'enquesta com a tècnica de recollida de dades, i de les tècniques estadístiques d'anàlisi de dades. Gràcies a les enquestes s'amplia l'estudi, no sols del comportament polític, sinó també d'actituds polítiques, creences, valors, predisposicions i altres factors relatius a la personalitat, fins a arribar al punt que, per a alguns, el conductisme ha analitzat més actituds que comportaments. Aquest interès per elements que abans eren gairebé inaccessible a gran escala reflecteix en certa manera la influència de la psicologia social present en molts autors conductistes.

Gran part dels postulats conductistes, que inicialment van néixer com una posició minoritària dins la ciència política, han estat assumits per una part majoritària de la disciplina. L'aplicació de la metodologia positivista ha permès la utilització de formes d'anàlisi sistemàtiques, replicables, que afavoreixen l'acumulació del coneixement. Tanmateix, el conductisme ha estat molt criticat, precisament per la seva excessiva atenció a "les dades", i el seu oblit de qüestions normatives importants. Per als crítics del conductisme, aquest s'arroga amb una pretesa objectivitat que no és tal. A més, el seu excessiu èmfasi en l'observació i l'estandardització fa que solament s'analitzi el que s'observa amb facilitat, i que s'ignorin grans processos polítics i socials complexos, més difícils de mesurar, però igualment rellevants.

Com a reflex d'aquestes crítiques, sorgeix el postbehaviorisme, que pren una postura crítica en relació amb l'intent d'aplicar la metodologia de les ciències naturals a l'estudi de la política.

El **postbehaviorisme** defensa una ciència política més compromesa amb els problemes polítics rellevants i amb les implicacions substantives de les investigacions sobre la realitat.

Alguns conductistes com Easton fins i tot reconsideren la seva posició i, en concret Easton, afirma que és important mantenir la connexió amb la realitat, reflexionar més sobre les premisses normatives en què es basa la investigació, i obrir més espai per a l'especulació creativa. També seria desitjable una pro-

Lectura recomanada

Sobre el conductisme, consulteu l'obra següent:

D. Sanders (1995). "El anàlisi conductista". A: D. Marsh; G. Stoker (comp.). *Teoría y métodos de la ciencia política* (pàg. 69-84). Madrid: Alianza.

Els primers treballs conductistes

Entre els primers treballs dins aquesta perspectiva conductista hi ha l'obra *The People's Choice* (1944) de Lazarsfeld, Berelson i Gaudet; *The American Voter* (1960), de Campbell, Converse, Stokes i Miller; o *Political Life* (1959) de Lane.

fessió compromesa que identifiqui els problemes fonamentals, aclareixi objectius, avalui les accions i decisions preses per uns altres i proposi alternatives polítiques.

Taula 6. Behaviorisme i postbehaviorisme

Credo behaviorista	Credo postbehaviorista
<ol style="list-style-type: none"> 1) La investigació ha de buscar regularitats en el comportament polític, expressades en generalitzacions. 2) Aquestes generalitzacions han de ser contrastades. 3) Les tècniques de recollida de dades han de ser conscients, refinades, rigoroses i validades. 4) La precisió requereix quantificació. 5) Les valoracions ètiques i les explicacions empíriques s'han de mantenir separades. 6) La investigació ha de ser sistemàtica i s'ha de fonamentar en una teoria. 7) El coneixement pur és previ i bàsic per al coneixement pràctic. 8) La ciència política no pot ignorar la investigació portada a terme en altres ciències socials. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) El contingut ha de prevaler sobre la tècnica. 2) El conductisme amaga una ideologia de conservadurisme empíric. 3) El conductisme perd contacte amb la realitat. 4) La investigació sobre valors i el seu desenvolupament són un component essencial de l'estudi de la política. 5) Els intel·lectuals tenen una responsabilitat social i política, sense la qual es converteixen en purs mecànics. 6) Conèixer implica la responsabilitat d'actuar. 7) La politització de la professió és inevitable i desitjable.

Font: adaptat de D. Easton (1965) i (1969).

3.2. Els enfocaments econòmics

Les aproximacions econòmiques a l'estudi de la política donen lloc a la teoria de l'elecció racional, segons la qual el comportament és determinat per la valoració que l'individu fa dels costos i beneficis de participar.

La **teoria de l'elecció racional** es basa en l'individualisme metodològic; és a dir, considera l'individu com a principal unitat d'anàlisi, encara que dins aquesta perspectiva també s'ha analitzat el comportament d'organitzacions, partits, governs, etc. Dins els límits de la informació disponible sobre cada situació, els individus racionals actuen amb la finalitat de maximitzar la seva satisfacció, minimitzar els costos i segons el que prevegin que faran els altres.

Per a no caure en raonaments tautològics, és important identificar *a priori* els objectius dels individus. Però la teoria de l'elecció racional no diu res sobre aquests objectius. La racionalitat es defineix de manera procedimental, en referència als mitjans utilitzats per a assolir uns fins determinats sense entrar a valorar-los.

La racionalitat dels electors segons Downs

"La función política de las elecciones en las democracias consiste, suponemos, en elegir el gobierno. Por tanto, en relación con las elecciones solamente es racional el comportamiento que apunta a este objetivo y no a otro. Supongamos que determinado ciudadano prefiere el partido A por razones políticas, pero que su mujer se pone de mal humor si no vota por el partido B. Es perfectamente racional para él *personalmente* votar por el partido B si considera más importante evitar el enfado de su mujer que la victoria de A. No obstante en nuestro modelo dicho comportamiento se considera irracional por recurrir a medios políticos para fines no políticos."

A. Downs, *Una teoría económica de la democracia* (1973, pàg. 7).

Segons els postulats d'aquesta teoria, la participació dels ciutadans en la política dependrà de tres elements: el cost de participar, el benefici que es pugui obtenir com a resultat de la participació i la capacitat d'influir en la consecució d'aquest resultat amb la pròpia participació. Vegem cada un d'aquests aspectes:

1) Costos: participar implica uns costos per a l'individu. És necessari un esforç per aconseguir informació, analitzar-la, processar-la, decidir què es fa i com s'actua. En alguns casos, com una vaga, participar pot comportar la pèrdua del salari o fins i tot un altre tipus de represàlies. En d'altres, com votar, el cost de la participació és més baix. En qualsevol cas, segons la teoria de l'elecció racional, com més elevats siguin els costos, més baixa serà la utilitat de participar i, per tant, més baixa la participació.

2) Beneficis: la participació s'exerceix amb l'objectiu d'aconseguir un fi, que guanyi el nostre partit preferit, que es retiri un decret, que no s'iniciï un conflicte bèl·lic, etc. La teoria de l'elecció racional no entra a valorar quins fins són els que es persegueixen ni per què, però assumeix que els individus tenen preferències (uns partits sobre uns altres, unes polítiques sobre unes altres, unes situacions sobre unes altres). Com més gran sigui el benefici que obtinguin amb la consecució dels seus objectius, més gran serà la seva implicació i la seva participació. Els beneficis que s'aconsegueixen gràcies a una participació d'èxit (que guanyi el partit preferit, que es retiri el decret o que no s'iniciï la guerra), al contrari que els costos, són col·lectius; és a dir, afecten tots els ciutadans, tant si han participat com si no.

3) Capacitat d'influència: en la valoració sobre si participar o no, els ciutadans també tenen en compte la seva capacitat d'influir en el resultat final. Si l'acció del ciutadà no té un pes elevat a l'hora d'incidir sobre el resultat perquè és "un entre milions", el ciutadà trobarà menys utilitat en la seva participació. Si, per contra, el fet que s'obtingui o no l'objectiu depèn de la seva participació, llavors la utilitat de participar s'incrementa. Per això, la participació electoral sol ser més elevada quan els pronòstics no donen un clar guanyador; és a dir, quan el resultat depèn d'uns quants vots. En altres paraules, els incentius que té una persona per a participar depenen del que prevegi que faran els altres.

Lectura complementària

El punt de vista de Downs sobre la racionalitat dels electors es pot ampliar en l'obra següent:

A. Downs (1973). *Una teoría económica de la democracia*. Madrid: Aguilar.

Vegeu també

L'assignatura *Partits polítics i sistemes electorals* es desenvolupa íntegrament seguint l'enfocament de la teoria de l'elecció.

Lectura complementària

Sobre la capacitat d'influència de la participació dels ciutadans, consulteu l'obra següent:

M. Olson (1992). *La lógica de la acción colectiva*. Mèxic: Limusa [Edició original: *The logic of collective action*, 1965.].

Amb aquests tres elements es planteja un dels interrogants centrals de la ciència política: el **dilema de l'acció col·lectiva**. Si la participació implica, en qualsevol cas, uns costos per a l'individu, i el resultat i els beneficis que aquest comporti no depenen de la participació pròpia, sinó de la dels altres, llavors l'estratègia racional és no participar.

El problema de l'acció col·lectiva és que quan els individus d'un grup comparteixen determinats interessos (és a dir, persegueixen el mateix fi), es podria esperar que actuessin col·lectivament i cooperessin per obtenir el seu objectiu. Tanmateix, si aquests objectius s'aconsegueixen per a tots els membres del grup, independentment que hagin contribuït o no amb la seva participació a obtenir-los, llavors els individus racionals preferiran deixar que d'altres corrin amb el cost de la participació. El resultat pot ser que els individus no aconseguixin els seus objectius per estalviar-se els costos de la participació i es quedin en una situació pitjor que la que podrien tenir si cooperessin.

El dilema del presoner

Dilema de l'acció col·lectiva, dilema del presoner, tragèdia dels comuns, són diferents denominacions per a la mateixa qüestió: cooperar o no cooperar?

<http://serendip.brynmawr.edu/bb/pd.html>

Taula 7. Càlcul de la utilitat de participació en una vaga

		Els altres	
Jo		Cooperen Participen en la vaga (s'obté benefici B)	No cooperen No participen en la vaga (no s'obté benefici B)
	Coopero Participo en la vaga (té costos C)	B - C	0 - C
	No coopero No participo en la vaga (no té costos)	B	0

B = beneficis, objectius de la vaga (pujada de salari)

C = costos de la participació (pèrdua de salari els dies de vaga)

Estratègia dominant en l'acció col·lectiva

Qualsevol individu està en una situació més bona si no participa que si ho fa, facin el que facin els altres. Si els altres participen, l'aprofitat obté igualment el benefici aconseguit amb l'acció dels altres. Si els altres no participen, no s'obté el benefici, però s'estalvia els costos de la seva participació. Per tant, l'estratègia dominant és no cooperar i "viatjar gratis" (així i tot, no deixa de ser significatiu que una bona part dels ciutadans participin políticament!).

En altres termes, encara que tots els individus estiguin interessats a aconseguir un objectiu, si tots actuen com a aprofitats o *free-riders* confiant que els altres participaran, el resultat és que no hi haurà acció col·lectiva i, per tant, tampoc no s'obté el benefici. Aquesta situació es pot evitar quan s'introdueixen beneficis (o costos) que solament s'obtenen si es participa (o si es deixa de

participar): els anomenats **incentius selectius**. Un exemple d'incentius selectius són els beneficis que un sindicat ofereix solament als seus afiliats (i no als treballadors no afiliats).

Participar en una acció col·lectiva pot produir reconeixement social, solidaritat, satisfacció amb el deure complert, beneficis econòmics, satisfacció per l'expressió d'una identitat o d'una preferència, etc., elements independents dels objectius de la participació. La participació no és solament un mitjà per aconseguir un fi, sinó que també pot ser un fi en si mateix.

En moltes activitats polítiques hi ha una gran incertesa sobre si l'esforç acaba en èxit. L'esforç es converteix en "lluita", i lluny de produir ansietat, aquesta lluita provoca el sentiment de gaudir ja d'una experiència plaent encara que no s'aconsegueixin els objectius.

Participar per "amor a l'art"

Una cosa semblant podien experimentar els ciutadans, entre ells molts estudiants que es manifestaven contra la guerra de l'Iraq el març de 2003 a Barcelona i moltes altres ciutats del món. El problema aquí és que deixem de definir amb precisió quin és l'objectiu de la participació política segons ens imposa la teoria de l'elecció racional i, per tant, correm el risc de caure en una tautologia: tota participació produeix un benefici (si no instrumental, llavors expressiu), o d'una altra manera, no s'hauria participat!

Encara que s'ha intentat, és difícil distingir en la realitat entre *participació expressiva* i *participació instrumental*. Alguns autors, en un intent valuós encara que heroica, han definit la **participació instrumental** com aquella que es dona junt amb un elevat interès per la política, i la **participació expressiva** com aquella que es dona sense presència d'aquest interès. Però no són necessàriament tipus de participació contradictoris: una participació instrumental pot al mateix temps ser una forma d'expressió de valors. Igualment, els participants amb motivacions expressives poden estar realment interessats en la política.

Una aportació important de la teoria de l'elecció racional aplicada a l'estudi de la participació política ha estat l'atenció prestada a aspectes institucionals i contextuals que defineixen els marges d'acció dels individus i que poden facilitar o dificultar l'acció col·lectiva.

La teoria de l'elecció racional més estricta aplicada a l'anàlisi del comportament polític ha estat molt criticada. Com hem vist, no sempre és possible distingir costos i beneficis, elements instrumentals i expressius, ni estimar la probabilitat que la pròpia participació sigui decisiva per al resultat. A més, les expectatives que ens suggereix aquesta teoria (que ningú no participi en accions col·lectives) no és consistent amb les anàlisis de la psicologia cognitiva i amb l'evidència empírica: malgrat que sigui irracional (com a mitjà per aconse-

Vegeu també

En l'apartat 4.5 d'aquest mòdul abordarem amb més detall els aspectes institucionals i contextuals de la participació política.

guir un fi en què s'avaluïn costos i beneficis), el fet és que la gent participa. Per acabar, la teoria de l'elecció racional no aborda una qüestió crucial: quin és l'origen de les preferències dels electors?

4. Factors explicatius de la participació política

La participació, com qualsevol altre fenomen de naturalesa política, no es pot explicar a partir d'un únic factor, ni tan sols a partir d'un sol tipus de factors. Els elements que poden incidir sobre la participació són molt nombrosos i de molt diversa naturalesa. A continuació es presenten alguns dels principals models segons el tipus de factors que emfatitzen (socioeconòmics o polítics) i del nivell d'anàlisi en què se situen: el nivell micro fa referència als individus, el nivell meso a les organitzacions i el nivell macro als sistemes polítics.

Començarem per l'efecte de les característiques socioeconòmiques, tant dels individus (subapartat 4.1) com de les societats (subapartat 4.2). Les actituds polítiques seran un segon grup de factors explicatius rellevants, que es tracten en el subapartat 4.3. En el subapartat 4.4 tractarem l'efecte de la mobilització i els recursos de grup i finalment en el subapartat 4.5 ens centrarem en el rol dels factors institucionals i contextuals.

Taula 8. Les explicacions de la participació política

	Factors socioeconòmics	Factors polítics
Macro	Desenvolupament socioeconòmic Modernització (subapartat 4.2)	Estructura institucional Context polític (subapartat 4.5)
Meso	Recursos de grup (subapartat 4.4)	Mobilització (subapartat 4.4)
Micro	Característiques socioeconòmiques Recursos individuals (subapartat 4.1)	Actituds polítiques (subapartat 4.3)

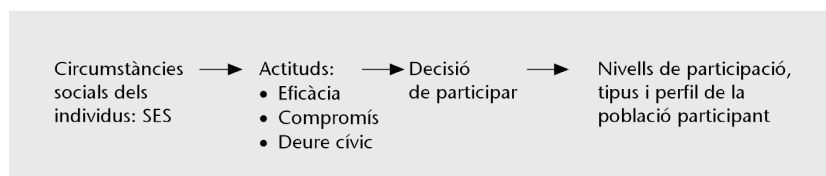
4.1. Els recursos individuals i les característiques socioeconòmiques

La posició socioeconòmica de l'individu defineix el seu nivell de recursos i incideix sobre els seus valors i orientacions polítiques, i per tant també sobre el seu comportament. Les desigualtats socials i les diferències en l'estructura social es reflecteixen en la participació política: les persones amb menys recursos (la gent gran, moltes dones i molts joves i, en general, persones amb nivells molt reduïts d'estudis i ingressos, que desenvolupen treballs no qualificats i amb poc temps disponible) són les menys proclius a participar, mentre que aquelles situades al capdavant de l'estructura social i més recursos són les més participatives.

El nivell d'estudis, els ingressos i l'ocupació dels individus defineixen el seu estatus socioeconòmic (SES en la sigla anglesa) i els seus recursos. L'educació formal és un element central a l'hora de facilitar habilitats cognitives: els ciutadans amb nivells d'estudis elevats tenen més capacitat d'assimilar i processar informació política, interactuar en un grup, prendre decisions i enfrontar-se als processos participatius. Els **ingressos** són igualment una font de recursos en la mesura que la satisfacció de les necessitats bàsiques permet de dedicar atenció a assumptes polítics. Finalment, l'**ocupació** és també un component de l'estatus socioeconòmic, ja que reflecteix la posició social de l'individu i el tipus de context social en el qual se situa. L'educació, l'ocupació i el context social influeixen sobre les habilitats cíviques com parlar, escriure, tenir capacitats organitzatives i experiència en la interacció social; recursos molt importants en l'activitat política.

Esquema

Gràfic 2. El model dels recursos socioeconòmics de Verba i Nie

L'**edat** també és un recurs important, ja que està relacionada amb l'experiència, la qual proporciona coneixements i habilitats sobre el funcionament d'organitzacions i institucions. Aquesta és una de les raons per les quals els joves solen participar menys que els grans en formes de participació convencionals, institucionalitzades i organitzades. Però a partir d'un determinat llinyar, una edat molt avançada deixa de ser un recurs i passa a convertir-se en un factor que redueix la participació (menys mobilitat, menys interacció social). El **temps** disponible una vegada descomptat el dedicat a les obligacions i a necessitats bàsiques (treballar dins i fora de la llar, tenir cura de la família, estudiar i dormir), és indubtablement un altre recurs cada vegada més escàs que, a diferència dels diners, no es pot acumular.

Un estatus socioeconòmic més elevat proporciona, a més, recursos que redueixen el cost de participar i, per tant, genera actituds favorables a la participació: sentiments d'eficàcia, compromís, deure cívic, interès per la política, etc. Però la importància de la relació directa o indirecta (a partir de les actituds) entre recursos i participació és possiblement més gran. Des del punt de vista de les implicacions normatives, no és el mateix no participar perquè no hi hagi interès que no participar perquè no es tinguin els recursos per a fer-ho. Com més gran sigui l'efecte dels recursos socioeconòmics sobre la participació, menys representatiu del conjunt de la població serà el grup de ciutadans participants. En aquest cas la participació política traduiria i magnificaria desigualtats socials, ja que els participants poden tenir interessos i defensar polítiques diferents dels inactius, que acostumen a pertànyer a un estatus socioeconòmic més baix.

Lectura recomanada

Sobre la influència dels elements socioeconòmics en la participació política, llegiu l'article següent:

H. Brady; S. Verba; K. L. Schlozman (1995). "Beyond SES: A resource model of political participation". *American political science review* (núm. 89, pàg. 271-353).

Joves i participació convencionals

Molts joves rebutgen la participació convencional i partidista i prefereixen formes no convencionals de participació i associacions no partidistes.

Vegeu també

Els factors que generen actituds favorables a la participació política s'analitzen més detalladament en el subapartat 4.3 d'aquest mòdul.

La translació de desigualtats socioeconòmiques en desigualtats polítiques *de facto* té implicacions fonamentals per a la democràcia, raó per la qual tornarem sobre aquest punt a l'hora de parlar de les conseqüències de la participació.

Lògicament, els recursos no afecten totes les formes de participació de la mateixa manera. Com més exigent en termes d'esforç i iniciativa és la forma de participar, més importants són els recursos individuals. Així, per exemple, l'estatus socioeconòmic no sol tenir un impacte gaire elevat sobre la participació electoral; tanmateix, les habilitats cíviques són importants per a les activitats que requereixen temps (com participar activament en una associació); i els diners, per a les que exigeixen una contribució monetària (com donar diners per a una campanya). A més, l'efecte dels recursos sobre les actituds polítiques i sobre la participació pot ser reduït pels recursos de grup; és a dir, els que procedeixen del contacte amb associacions i organitzacions polítiques i socials.

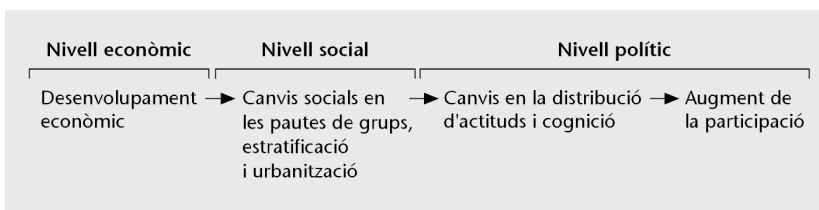
Vegeu també

L'efecte dels recursos sobre les actituds polítiques i la participació s'analitza en el subapartat 4.4 corresponent a la mobilització.

4.2. Desenvolupament, modernització i canvi

L'anàlisi de la relació entre l'estructura social i la participació política que es duu a terme individualment en el subapartat anterior té el seu paral·lel en l'àmbit del sistema polític en les teories de la modernització i el desenvolupament. Des d'aquesta perspectiva s'argumenta que els canvis socials, econòmics i polítics es produeixen de manera paral·lela i es relacionen entre si. La modernització fa referència a un procés de canvi sistèmic amb components tecnològics, econòmics i socials, per mitjà del qual les societats es transformen de rurals en industrials i posteriorment en postindustrials. Es tracta, per tant, d'un enfocament que dóna una rellevància especial al canvi i, per tant, amb una perspectiva dinàmica.

Gràfic 3. La teoria de la modernització i la participació política

El canvi d'una societat tradicional a una societat industrialitzada es va produir en els països occidentals entre els segles XVIII i XX per mitjà de canvis en l'estructura social (urbanització, nivells més elevats d'educació i mobilitat social, més esperança de vida, desenvolupament de les classes mitjanes), i en l'estructura econòmica (industrialització, naixement i desenvolupament de l'estat del benestar, entrada de les dones al mercat de treball). Aquest procés és paral·lel al de democratització política i l'extensió dels drets civils i polítics i a una expansió de la participació política.

Citació

La citació següent reflecteix clarament la vinculació entre el canvi social, econòmic i polític:

"El desarrollo económico altera la estructura social de una nación. A medida que las naciones se desarrollan económicamente se producen tres cambios: (1) aumenta el tamaño relativo de las clases medias y altas; (2) aumenta el número de ciudadanos que se concentran en áreas urbanas; y (3) la densidad y complejidad de las organizaciones económicas y secundarias aumenta. Estos cambios sociales implican cambios políticos. Mayores niveles de la población se encuentran en situaciones vitales en las que aumenta el nivel de información política, conciencia política, eficacia política y otras actitudes relevantes. Estos cambios en actitudes, a su vez, conducen a incrementos en la participación política."

N. Nie; G. B. Powell; K. Prewitt, "Social structure and political participation" (1969, pàg. 808).

Un segon procés de modernització que transforma les societats industrials en societats postindustrials té lloc en les societats més avançades després de la Segona Guerra Mundial. En aquest cas el canvi tecnològic i científic és un factor fonamental que acompanya altres processos socials i econòmics (desenvolupament del sector serveis, secularització, globalització). Aquest segon procés de modernització produeix ciutadans informats, oberts, cognitivament flexibles, la qual cosa pot conduir a increments en la participació, però també a individus més aïllats, menys integrats socialment, a causa que tenen menys pes la religió, la família, el barri o la classe social.

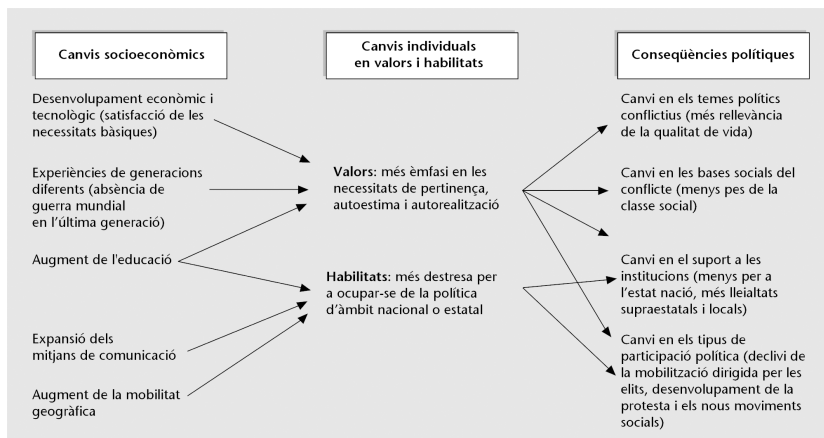
Lectura complementària

Sobre la influència dels canvis socials, econòmics i polítics en la participació política, consulteu l'obra següent: **K. Deutsch** (1961). "Social mobilization and political development". *American political science review* (núm. 55, pàg. 493-515).

Lectura complementària

Sobre la vinculació entre el canvi social, econòmic i polític, podeu consultar l'obra següent: **N. Nie; G. B. Powell; K. Prewitt** (1969). "Social structure and political participation". *American political science review* (núm. 63, pàg. 808).

Gràfic 4. El model del canvi en les societats postindustrials segons Inglehart

Font: R. Inglehart (1991). *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas* (pàg. 37). Madrid: Centro de Investigaciones sociológicas.

El segon procés de modernització ha provocat un canvi en els sistemes de valors, especialment entre les generacions més joves. Durant la socialització política es defineixen els valors i les necessitats prioritàries dels individus, que depenen del context i, per tant, varien entre generacions. Les generacions més joves han seguit un procés de socialització política en un context de benestar econòmic i social, una vegada desenvolupat l'estat del benestar. Això ha produït el desenvolupament d'actituds postmaterialistes, davant el materialisme (és a dir, la preocupació per les necessitats materials) pròpies de generacions anteriors. Aquest canvi en els valors i preferències ha comportat, al seu torn, un increment en la participació en activitats polítiques més diversificades i menys dirigides per l'elit política.

4.3. Les actituds polítiques

Les actituds són orientacions adquirides, relativament estables, que incideixen directament en el comportament polític. Es dirigeixen a diferents objectes polítics i es presenten amb diferent intensitat segons els individus. S'adquireixen pel procés de socialització política (especialment en la família), per la pertinença a determinats grups amb trets culturals i/o polítics distintius, i pel propi context polític i institucional.

La classificació més habitual distingeix actituds cognitives (relatives al coneixement dels diferents elements del sistema polític), afectives (relatives als sentiments i emocions que es dirigeixen a aquests elements) i valoratives (relatives a l'avaluació que l'individu fa dels diferents elements del sistema). Aquestes actituds es poden dirigir cap a diferents àmbits: la comunitat política en el seu conjunt, el règim polític (els seus principis, institucions i resultats), les autoritats o el mateix ciutadà com a actor polític. Aquesta distinció conceptual és tanmateix poc útil a la pràctica, ja que moltes de les actituds més utilitzades barregen elements cognitius, afectius i avaluatius.

Taula 9. Alguns exemples d'actituds polítiques segons el tipus i l'objecte cap al qual es dirigeixen

Tipus d'actitud			
Objecte	Orientacions cognitives	Orientacions afectives	Avaluacions instrumentals
Comunitat	Interès per la política	Identitat nacional Autoubicació ideològica	Confiança interpersonal
Règim			
Principis		Valoració de la democràcia com la millor forma de govern	
Rendiment			Satisfacció amb el funcionament de la democràcia al seu país
Institucions	Coneixement d'institucions polítiques	Identificació partidista	Confiança en les institucions Eficàcia externa
Autoritats	Coneixement de líders	Valoració dels polítics	Valoració de la gestió del govern/oposició
Individu			Eficàcia interna

Tipus d'actituds

Per poc que un ho intenti, la situació de les diferents actituds pot "ballar dins de la taula". No interessa tant quin tipus d'actitud és (cognitiva, afectiva o avaluativa) com l'actitud en si mateixa.

Per simplificar i sense ànim de ser exhaustius, podem distingir tres grans **grups d'actituds polítiques**:

- 1) Les actituds que denoten una **implicació en la política** per part de l'individu o, al contrari, sentiments d'apatia, indiferència i alienació.
- 2) Les actituds que denoten **politització**; és a dir, un posicionament o identificació de l'individu respecte a les qüestions conflictives existents en una societat.
- 3) Actituds relatives a la **satisfacció o insatisfacció** del ciutadà amb la realitat política que l'envolta.

L'**interès per la política** és un dels indicadors més utilitzats per a mesurar el grau d'implicació política. Es pot mesurar directament (preguntant als entrevistats quin és el seu grau d'interès per la política) o bé de manera més precisa

(a partir de diferents indicadors com l'atenció prestada a qüestions polítiques en els mitjans de comunicació, la freqüència de converses sobre qüestions polítiques o el coneixement d'institucions i líders polítics).

Una altra actitud relacionada amb el grau d'implicació política d'un individu és l'eficàcia política. L'**eficàcia política** fa referència a la percepció de l'individu que és capaç d'influir en el sistema polític per les seves accions. L'eficàcia política té dos components: l'eficàcia interna i l'eficàcia externa. La primera es refereix a les habilitats i capacitats que l'individu reconeix en si mateix com a actor polític (competència política), mentre que la segona es refereix a la percepció que el sistema polític és sensible a les seves demandes.

Respecte a les actituds que denoten la politització o implicació afectiva dels ciutadans en la política, sabem que el desenvolupament d'identitats polítiques (ideològiques o partidistes) pot tenir una intensitat variable i actuar sobre conflictes o qüestions diferents a cada país: la classe social, la comunitat nacional, la denominació religiosa, etc. Cada sistema polític té el seu propi sistema de clivelles; és a dir, de línies divisòries que separen la societat en segments més o menys diferenciats que desenvolupen el seu propi sistema de valors i les seves pròpies estructures organitzatives. Però no tothom pren actitud sobre aquests conflictes amb la mateixa claredat; és a dir, no tothom està igualment polititzat.

El sentiment d'**identificació o proximitat amb un partit polític** és una de les actituds centrals a l'hora d'explicar el comportament electoral, especialment en el cas dels Estats Units. Es refereix a la presència d'una orientació afectiva del ciutadà cap a un partit polític determinat que no reflecteix necessàriament ni afiliació formal (no cal ser membre d'un partit per identificar-s'hi o simpatitzar-hi), ni vot permanent cap a aquest partit (en un determinat context es pot votar per un partit diferent d'aquell amb què habitualment ens identifiquem). La identificació partidista pot variar en direcció (cap a un partit o un altre) i en intensitat (fort, feble o inexistent).

La mobilització cognitiva

Actualment, la identificació partidista sembla estar en clar declivi. Cada vegada són més els ciutadans que no s'identifiquen ni se senten pròxims a cap partit (especialment en països com Suècia, Irlanda, Itàlia o França). Però al mateix temps, els ciutadans tenen nivells de sofisticació cognitiva (recursos i capacitats individuals que permeten una participació política independent de factors externs al mateix individu) cada vegada més elevats. El concepte de *mobilització cognitiva* combina educació i interès per la política; és a dir, relaciona recursos i actituds d'implicació en la política.

A Europa és més freqüent l'ús de l'**autoubicació ideològica** en l'escala esquerra/dreta com a indicador de politització i orientació política. En alguns països és fonamental tenir en compte també la **identitat nacional** com una actitud política rellevant a l'hora d'explicar el comportament. Totes dues orientacions reflecteixen dues de les clivelles més importants a l'Europa Occidental: la cli-

Lectura complementària

Sobre els sentiments d'identificació o proximitat amb un partit polític, es pot consultar l'obra següent:

P. Norris (comp.) (1999). *Critical citizens*. Oxford: Oxford University Press.

Lectura recomanada

R. Dalton (1984). "Cognitive mobilization and partisan de-alignment". *Journal of politics* (núm. 46, pàg. 264-284).

vella de classe i la clivella centre/perifèria. Així i tot, una part important dels ciutadans no s'ubica en aquestes escales: en aquest cas mostren absència de politització.

Les actituds de **satisfacció o insatisfacció** dels ciutadans amb el funcionament de la democràcia i amb la gestió del govern i la seva confiança en les institucions i en els polítics s'empren freqüentment com a indicadors de la salut d'un sistema democràtic. Una aclaparadora majoria dels ciutadans de les democràcies occidentals consideren que la democràcia és la millor forma de govern. Però evidentment, no tots estan satisfets amb el seu funcionament. En l'actualitat es detecta un descens en el grau de confiança en les institucions polítiques, en el suport al govern i, molt especialment, en la valoració de partits i polítics.

Satisfacció amb la democràcia

És important no confondre la valoració de la democràcia com a forma de govern amb la valoració del funcionament de la democràcia. En el primer cas es valora l'actitud afectiva del ciutadà cap a la democràcia com a forma de govern davant una alternativa autoritària o totalitària. En el segon cas es tracta d'una avaluació del rendiment d'un sistema polític democràtic real.

En alguns casos, la frustració de les expectatives dels ciutadans pot implicar accions de protesta. Segons la teoria de Gurr (1970), la violència política s'origina a partir d'una seqüència causal que s'inicia amb el desenvolupament del descontentament, continua amb la politització d'aquest descontentament i acaba amb l'exercici de la violència contra objectes i actors polítics.

En general, com més elevats siguin els nivells d'implicació en la política i de politització, més elevats seran també els nivells de participació en qualsevol de les seves modalitats. Les actituds de satisfacció amb la política, el funcionament de la democràcia i les institucions afavoreixen la participació convencional. Al contrari, la protesta política és especialment afavorida per les actituds d'insatisfacció, frustració política i baixa eficàcia externa, l'interès per la política, la confiança interpersonal i l'eficàcia interna.

Vegeu també

Vegeu amb més extensió els tipus de clivelles en el mòdul "Posició social i vot".

Lectura complementària

L'estudiant interessat en les teories de Gurr pot consultar l'obra següent:

T. R. Gurr (1970). *Why men rebel*. Princeton: Princeton University Press.

Taula 10. Exemples d'operacionalització d'algunes actituds polítiques

Actitud	Operacionalització
Implicació	
Interès per la política	<p>Per començar, diria que, en línies generals, la política li interessa molt, bastant, poc o gens?</p> <p>Podria indicar-me amb quina freqüència fa les activitats següents? (sovint, de tant en tant, mai o gairebé mai):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parlar de política amb familiars • Parlar de política amb amics • Parlar de política amb companys de feina • Parlar de política amb veïns • Llegir informació política en la premsa • Sentir informació política en la ràdio • Veure informació política en la televisió

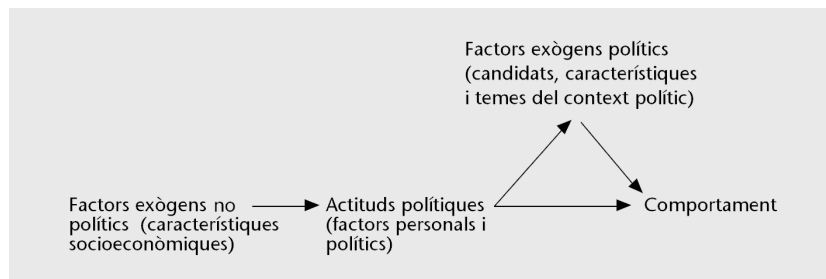
Actitud	Operacionalització
Implicació	
Eficàcia política	Indiqui'm, si us plau, fins a quin punt està molt d'acord, d'acord, en desacord o molt en desacord amb cada una de les frases següents: En general, la política és tan complicada que la gent com jo no pot entendre el que passa. (Interna) Amb el vot, la gent com jo pot influir en la política. (Interna) Els polítics no es preocupen gaire del que pensa la gent com jo. (Externa) Estigui qui estigui en el poder, sempre busca els seus interessos personals. (Externa)
Politització	
Proximitat partidista	Podria indicar-me si se sent proper o pròxim a algun partit o coalició política? (Sí/No) (Indica presència o absència) I a quin partit o coalició se sent més proper? (Indica direcció) I respecte a aquest partit o coalició, diria vostè que se sent molt proper, bastant proper o una mica proper? (Indica intensitat)
Autoubicació ideològica	Quan es parla de política s'utilitzen normalment les expressions <i>esquerra</i> i <i>dreta</i> . En aquesta targeta hi ha una sèrie de caselles que van d'esquerra a dreta. En quina casella es col·locaria? (Esquerra) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 (Dreta)
Identitat nacional	Podria indicar-me si se sent...? <ul style="list-style-type: none"> • només català. • més català que espanyol. • tan català com espanyol. • més espanyol que català. • solament espanyol.
Satisfacció	
Satisfacció amb el funcionament de la democràcia	En general, està molt satisfet, bastant satisfet, poc satisfet o gens satisfet amb el funcionament de la democràcia a Espanya?
Confiança en els partits com a institucions	I amb aquestes frases, està molt d'acord, d'acord, en desacord o molt en desacord? <ul style="list-style-type: none"> • Gràcies als partits la gent pot participar en la vida política. • Els partits solament serveixen per a dividir la gent. • Sense partits no hi pot haver democràcia. • Els partits es critiquen molt entre ells, però en realitat tots són iguals.

Les actituds reflecteixen molts factors exògens de naturalesa no política (com la classe social, els recursos, el context socioeconòmic en el qual es viu) i incideixen directament sobre el comportament polític dels individus. Aquesta proximitat causal de les actituds respecte al comportament es pot convertir de vegades en un problema, ja que poden constituir explicacions febles, insatisfactòries, des del punt de vista teòric.

Una explicació satisfactòria?

És clar que un grau elevat d'interès per la política induïx més nivells de participació. Tanmateix, també pot passar que una participació més elevada provoqui un interès més intens. Quina és la causa i quin l'efecte? En qualsevol cas, què fa que la gent tingui diferents nivells d'interès per la política?

Gràfic 5. El model de les actituds polítiques segons Campbell

A més, les actituds no operen en el buit, sinó en contextos marcats per altres factors no personals, com les característiques dels candidats, dels grups i organitzacions, dels temes o qüestions polítiques (*issues*), que també poden tenir un efecte rellevant sobre el comportament.

4.4. Recursos de grup i mobilització

Si només tenim en compte les actituds polítiques, ignorem el context social i polític dels electors. No tots els ciutadans viuen ni actuen sota els mateixos estímuls, per la qual cosa no podem oblidar el paper que tenen les relacions socials i polítiques dels individus amb altres individus i especialment amb associacions cíviqes i polítiques. Els contactes amb amics, col·legues, familiars, veïns, persones amb interessos compartits, les organitzacions i associacions de diferent naturalesa tenen un rol mobilitzador molt important.

La **mobilització política** és el procés pel qual institucions, organitzacions o persones indueixen els ciutadans a participar políticament. Des d'aquesta perspectiva, la participació política seria una resposta als estímuls de l'entorn, més que el resultat d'actituds i recursos individuals.

Les xarxes socials (família, amics, entorn laboral, veïnat) provoquen de manera indirecta efectes mobilitzadors en exercir pressió sobre els individus o proporcionar incentius per participar. Alguns ciutadans, sobretot en l'entorn familiar més proper, intenten convèncer altres persones de l'orientació que han de donar al seu vot. També se sap que la participació en un moviment social està fortament relacionada amb el fet de conèixer una persona que participa en aquest moviment.

Lectura complementària

Sobre la mobilització política, es pot consultar l'obra següent:

S. Rosenstone; J. M. Hansen (1993). *Mobilization, participation and democracy in America*. Nova York: Macmillan Publishing Company.

La importància dels recursos de grup es posa de manifest quan pensem que bona part de la participació política (com la col·laboració en campanyes electorals, la firma de peticions, la convocatòria de manifestacions, etc.) està promoguda des d'organitzacions. El paper mobilitzador de les organitzacions és especialment important en el cas de les classes socials amb menys recursos socioeconòmics.

La mobilització de l'esquerra

Històricament, els partits socialistes i els sindicats han tingut un paper molt important en l'extensió del sufragi i en la mobilització dels nous votants. Sobre aquesta qüestió, vegeu:

S. Bartolini (2000). *The class cleavage. The political mobilization of the European Left*. Cambridge: Cambridge University Press.

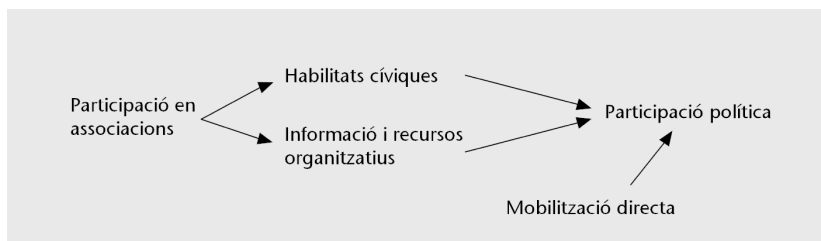
La participació en grups i organitzacions socials i polítics (com ara associacions esportives, culturals, religioses, juvenils, de veïns, consumidors, pares, col·legis professionals, grups de dones, partits, sindicats, organitzacions solidàries, plataformes cíviques, etc.) pot afavorir la participació política des de diferents mecanismes que de vegades es denominen **recursos de grup**:

1) En primer lloc, la participació en associacions contribueix al desenvolupament d'habilitats socials; és a dir, permet a les persones d'"entrenar-se en la participació dins de l'associació o l'organització", fet que facilitarà la participació posterior en l'àmbit polític. Dirigir una reunió, organitzar un congrés, preparar un projecte, participar en una junta o assemblea, defensar públicament un punt de vista, són activitats que serveixen tant per a la participació en associacions cíviques com per a la participació en l'àmbit de la política.

2) En segon lloc, les persones en contacte amb organitzacions o associacions de qualsevol tipus estan exposades a un nombre més elevat de contactes personals, i per tant, també a fluxos més elevats d'informació de tot tipus. A més, els membres poden utilitzar la infraestructura i els recursos materials de la seva associació o organització per a la seva activitat política individual.

3) Finalment, les associacions i organitzacions poden exercir una mobilització directa i intencionada, dirigida perquè els seus membres participin políticament. Aquesta mobilització directa sol ser més freqüent quan l'associació persegueix objectius clarament polítics (partits, sindicats, associacions o organitzacions feministes, pacifistes, ecologistes, etc.).

Gràfic 6. Recursos de grup, mobilització i participació

Tant si és perquè augmenta les habilitats i competències cíviques perquè facilita contactes socials, informació i recursos organitzatius, com si és perquè hi ha una mobilització directa, el fet és que la participació en associacions i organitzacions (especialment si aquestes són de naturalesa política) incrementa la participació política.

A l'hora d'exercir una mobilització política directa, els agents mobilitzadors (sindicats, esglésies, partits polítics, etc.) no actuen sobre tothom per igual, sinó que centren els seus esforços en determinades persones.

Participació i mobilització

"La participación política es el producto de la interacción estratégica de ciudadanos y líderes. Poca gente participa espontáneamente en los asuntos públicos. Al contrario, participan cuando los políticos, partidos, grupos de interés y activistas les convencen de que se impliquen [...] Sus elecciones estratégicas, su determinación de que a quién movilizar y cuándo movilizar, dan forma al contorno de la participación pública en la política norteamericana. Dan significado político a la participación política."

S. Rosenstone i J. M. Hansen, *Mobilization, participation and democracy in America* (1993, pàg. 228).

Els ciutadans amb una posició social més central i amb més recursos individuals són més accessibles per als agents mobilitzadors i poden exercir, al seu torn, un paper mobilitzador secundari cap a altres persones properes (familiars, col·legues, veïns amics).

Els ciutadans amb més recursos individuals i més connexions socials solen tenir una probabilitat més elevada de ser mobilitzats directament (per partits, associacions i organitzacions) i indirectament (mitjançant converses i contactes amb altres persones). Així, encara que els recursos de grup poden servir per a compensar les desigualtats socials en la participació que provoquen els recursos individuals, també els poden arribar a accentuar.

En el procés mobilitzador també els mitjans de comunicació hi tenen un paper cada vegada més important. Els mitjans donen visibilitat als actes participatius, especialment si són de protesta, cosa que d'una banda incrementa la seva eficàcia i, de l'altra, pot tenir un efecte multiplicador. Els líders polítics utilitzen quotidianament la cobertura dels mitjans per a mobilitzar suports. Sobre el paper dels mitjans de comunicació (i de l'ús que en fan els polítics) hi ha, tanmateix, visions contradictòries. Per a alguns, els mitjans de comunicació poden exercir un vertader efecte mobilitzador sobre els ciutadans: comuniquen informació i emocions que empenyen a la participació. Per a d'altres, provoquen sentiments de "videomalestar" entre la ciutadania, en especial la televisió, la qual cosa es reflecteix en actituds de cinisme polític i menys participació.

Lectura complementària

Sobre el paper dels mitjans de comunicació en el procés mobilitzador, consulteu l'obra següent:

P. Norris (2001). "¿Un círculo virtuoso? El impacto de las comunicaciones políticas en las democracias post-industriales?". *Revista española de ciencia política* (núm. 4, pàg. 7-33).

4.5. El context institucional i polític

Es pot definir les **institucions** com a regles, formals i informals, que marquen pautes de comportament. Així, el comportament polític no estaria definit únicament per interessos i motivacions de caràcter individual, sinó per una lògica tendent a respectar les normes socials, culturals i polítiques. Les **institucions** poden alterar els costos i beneficis de la participació i ajudar a resoldre problemes d'acció col·lectiva, incentivant bé la cooperació, o bé el *free-riding*.

Aquesta definició d'institucions és molt ambigua, ja que s'hi poden incloure tant regles de naturalesa estrictament política (com el sistema electoral o els mecanismes de democràcia directa) com social (la família) o cultural (les festes patronals).

Dins el context polític i institucional, un element fonamental és l'**estructura d'oportunitats polítiques**; és a dir, les característiques del context polític que proporcionen incentius perquè la gent participi en accions col·lectives i que afecten les seves expectatives d'èxit o fracàs. L'estructura d'oportunitats polítiques i el seu efecte sobre la participació s'ha analitzat especialment en relació amb els nous moviments socials.

La participació s'intensifica quan s'obre una estructura d'oportunitats polítiques; és a dir, quan s'obren canals d'accés als àmbits de presa de decisions que permeten d'esperar que la protesta obtingui resultats.

Dins del sistema polític, la **descentralització territorial** és un element que afavoreix l'accés al procés de presa de decisions, ja que com més gran sigui la proximitat entre el càrrec públic responsable i el ciutadà, més fàcil serà l'accés d'aquest al primer. En els estats descentralitzats hi ha més incentius per a participar en la base del sistema, cosa que facilita l'aparició dels moviments de caràcter territorial (per exemple, *nimbys*). Per contra, en els estats fortament centralitzats i amb capacitat per a imposar decisions polítiques, els actors col·lectius han d'accedir al cim del sistema polític per fer-se sentir, la qual cosa dificulta la participació.

La **distribució funcional del poder** és un altre dels elements institucionals que poden incidir sobre la participació. Es considera que el sistema és més obert com més clara i nítida és la separació entre executiu, legislatiu i judicial. La independència del poder judicial és especialment important per a facilitar l'accés dels moviments socials. La intervenció creixent dels jutges que s'ha desenvolupat en els últims temps també ha afavorit la mobilització.

Nimbys

Nimbys és un acrònim de l'anglès *not in my back yard* ('no al meu pati') per a referir-se a grups de ciutadans que es mobilitzen i protesten en contra de decisions que afecten negativament els seus llocs de residència (construcció d'aeroports, presons, centres d'atenció a toxicòmans, etc.).

L'elit dominant pot adoptar, a més, diferents **estratègies d'acció** davant la protesta. Les estratègies exclusives es caracteritzen per la repressió dels conflictes i eleven el cost de l'acció col·lectiva. Les estratègies inclusives es dirigeixen a la cooptació de demandes; és a dir, intenten integrar-les al sistema de presa de decisions. En molts casos les estratègies inclusives són una forma de control social més eficaç que les repressives. Per exemple, en els països del sud d'Europa, a França i a Alemanya s'han caracteritzat al segle XIX per estratègies repressives, la qual cosa ha originat moviments obrers més radicals i fragmentats. En els països escandinaus i a la Gran Bretanya, les estratègies inclusives han afavorit la moderació i la unitat. De la mateixa manera, les formes més moderades de protesta es donen amb més freqüència en els sistemes institucionals més incloents, mentre que les formes il·legals o fins i tot la violència es tendeixen a produir en sistemes històricament excloents i repressors.

Altres aspectes de l'estructura d'oportunitats són més dinàmics: l'estructura d'aliances (els actors polítics que donen suport a la mobilització, proporcionen recursos i oportunitats als provocadors), els sistemes de conflicte (que s'hi oposen) o la configuració del poder (la distribució de poder entre els diferents actors implicats dins el sistema de partits i de representació d'interessos). En termes més concrets, certa inestabilitat política i electoral (la percepció que les coses poden canviar) o les divisions entre les elits dominants (part de les quals es poden alinear amb el moviment de protesta) són aspectes de l'estructura d'oportunitats polítiques que faciliten l'aparició i el desenvolupament de moviments socials.

Lectura complementària

S. Tarrow (1997). *El poder en movimiento*. Madrid: Alianza.

5. Les conseqüències de la participació

En l'apartat anterior hem analitzat el comportament i la participació política i ens hem centrat en les seves causes o explicacions, en quins factors afavoreixen la participació. En aquest apartat l'atenció es dirigeix cap als efectes o conseqüències de la participació: quins canvis o diferències provoca la participació? Es tracta d'una pregunta molt més difícil de respondre, ja que aquests efectes es poden manifestar sobre molts elements diferents del sistema polític. La participació pot canviar les actituds dels ciutadans, augmentar el seu interès per la política, incrementar el seu compromís cívic? Les decisions preses amb la participació dels ciutadans són més, o menys eficients a l'hora de resoldre problemes que aquelles en què aquests no intervenen? Els resultats de les eleccions serien diferents si tothom votés? Una excessiva mobilització pot produir una crisi en el sistema polític?

No hi ha dubte que per complicades que siguin aquestes preguntes, són molt rellevants políticament. Tanmateix, els estudis empírics que n'han afrontat la contrastació són rars, per la qual cosa gran part del debat es basa més en supòsits que en anàlisis de dades. A continuació intentarem donar respostes a algunes d'aquestes qüestions.

5.1. Els efectes en l'individu

En l'apartat anterior s'ha posat de manifest com determinades actituds afavoreixen la participació política. Quan una persona s'interessa per la política, es considera competent per a participar-hi o se sent pròxima a algun partit, la seva probabilitat de participar políticament s'incrementa. Tanmateix, aquest efecte de les actituds sobre la participació es podria entendre en sentit contrari: i si el fet de participar fos el que provoca i desenvolupa determinades actituds com l'interès, l'eficàcia, el coneixement de la realitat política del nostre voltant?

En efecte, com més gran és la intensitat de la participació, més grans són els nivells d'implicació política i politització.

La participació política, en la mesura que implica un vincle amb altres persones, pot afavorir actituds de solidaritat, empatia, tolerància, interès i confiança en els altres. També pot proporcionar informació útil per a la vida quotidiana, suport social, benestar i satisfacció personal, habilitats cíviques, etc. D'altra banda, la participació política intensa també pot produir certa desil·lusió en comprovar l'abisme entre objectius esperats i èxits aconseguits o crear actituds intolerants, exclusions i enfrontaments amb altres col·lectius i ciutadans.

Lectura complementària

Sobre els efectes de la participació política en l'individu, es pot consultar l'obra següent:

G. Parry; G. Moyser; N. Day (1992). *Political participation and democracy in Britain* (pàg. 267-295). Cambridge: Cambridge University Press.

Evidentment, no totes les formes de participació tenen el mateix efecte sobre els individus, sinó que pot variar tenint en compte factors com el grau d'implicació que representi per al ciutadà (en termes d'esforç i dedicació) o la seva continuïtat en el temps. Per exemple, és previsible que el vot tingui un efecte molt modest, que a tot estirar pot arribar a reforçar al llarg del temps algunes actituds de lleialtat amb un partit polític. En canvi, la participació en organitzacions polítiques com a membre actiu té un efecte més fort, en la mesura que l'individu rep de manera continuada més estímuls, i la seva dedicació en inversió és més gran.

Els efectes de la participació sobre el coneixement i les actituds polítiques

En el seu estudi sobre la participació política Parry, Moyser i Day (1992) conclouen que la participació política no produeix un increment en la percepció del nivell de coneixement polític dels participants. Només els que han treballat en campanyes i a l'interior del partit reconeixen que han après. Tanmateix, són dades que es basen en la percepció dels mateixos individus, que com sabem no són bons jutges de si mateixos. Aquest efecte educatiu de la participació es concentra, a més, entre els ciutadans més participatius i amb més recursos. Les actituds polítiques no semblen ser gaire afavorides per la participació: la majoria dels participants afirma que la seva valoració de la política ha empitjorat arran de la seva participació.

Val per res tota aquesta participació?

Malgrat que reconeixen no aprendre gaire, i que la participació no proporciona una visió idíl·lica de la política, els ciutadans fan una valoració positiva de l'eficàcia de les seves accions. Entorn del 75% afirma que van aconseguir enviar "el missatge" i el 50% afirma fins i tot que va rebre una resposta. La sensibilitat i la capacitat de resposta del nivell local és substancialment més gran que en el nivell central.

5.2. Els efectes en les polítiques

Un dels arguments a favor de la democràcia representativa és que la participació directa dels ciutadans en la presa de decisions n'eleva molt el cost. D'aquesta manera, la delegació del poder en unes quantes persones fa que la presa de decisions sigui més àgil, ràpida i econòmica. Entre reunir els deu mil veïns d'un municipi en assemblea per decidir si els carrers es converteixen en zona de vianants o a quina hora es tanquen els bars, i deixar que el ple municipal prengui la decisió, el segon sembla sens dubte més senzill. Quan els problemes són excessivament complexos, es pot recórrer a l'assessorament de tècnics o experts en la matèria de què es tracti. D'aquesta manera, el resultat

serà una decisió més encertada i eficaç. Els ciutadans, majoritàriament inexperts, poc o mal informats i més preocupats pels seus problemes personals, difícilment poden contribuir a prendre millors decisions.

Però a mesura que l'educació i la informació es fan més accessibles i que les demandes dels ciutadans es fan més complexes, la participació dels ciutadans en la presa de decisions pot aportar elements importants. Un polític, assessorat o no per tècnics i experts, pot prendre una decisió que xoqui de manera frontal amb les preferències dels ciutadans, fins i tot d'aquells que l'han votat. Aquestes decisions poden no ser acceptades per gent que hi estigui directament afectada; és a dir, la seva acceptació i, per tant, la seva factibilitat social, poden minvar.

La participació directa dels ciutadans no resol tots els problemes ni garanteix l'eficiència de les decisions i les polítiques, però pot facilitar la seva acceptació i la seva legitimitat.

Dins les democràcies representatives, els ciutadans tenen capacitat d'intervenir en els processos de presa de decisions de manera indirecta quan s'organitzen en partits polítics, grups d'interès i associacions de diferent naturalesa. Els polítics solen consultar les organitzacions i associacions directament afectades per les decisions que han de prendre, per tenir més o menys en compte la seva posició. La participació política, la densitat associativa d'una societat i aspectes del capital social poden incidir en el rendiment institucional d'un sistema polític.

Capital social i rendiment institucional

En un estudi tan citat com polèmic, Putnam (2000) afirma que el rendiment institucional de les regions d'Itàlia (la capacitat de detectar necessitats, resoldre problemes i gestionar administrativament) depèn, no tant del grau de desenvolupament socioeconòmic, com, sobretot, del teixit social i polític (el capital social). On la vida política i social es caracteritza per nombroses associacions, ciutadans interessats per la política, informats i actius, el govern i l'administració se senten incentivats a funcionar millor. En el cas nord-americà, Putnam detecta diferències en el nivell de rendiment educatiu, sanitari, econòmic, en la qualitat del govern i en els nivells de tolerància i igualtat segons del capital social dels estats.

Però només una part dels ciutadans està afiliada a aquest tipus d'organitzacions polítiques i socials, per la qual cosa la immensa majoria es queda sense capacitat d'influència directa, fins i tot quan també està afectada per la decisió o la política en qüestió. Recentment s'han desenvolupat algunes experiències de participació directa dels ciutadans (considerats individualment, i no com a membres d'una associació) en la presa de decisions, com els consells ciutadans o els pressupostos participatius.

El capital social és la panacea?

Putnam (2002) afirma:
 "Presentaré pruebas de que el capital social nos hace más inteligentes, más sanos, más seguros, más ricos y más capaces de gobernar una democracia justa y estable."

Lectura complementària

En el mòdul "Noves tendències participatives en les democràcies contemporànies" de l'assignatura *Institucions socials i polítiques contemporànies* s'analitza més extensament el fenomen del capital social i els nous instruments de participació directa dels ciutadans.

Els pressupostos participatius

En ciutats tan diferents com Porto Alegre, Albacete o Dos Hermanas s'han posat en marxa iniciatives d'elaboració de pressupostos participatius que han aconseguit una administració més eficaç i uns efectes redistribuidors significatius. Han demostrat que nous canals de participació no impliquen necessàriament un excés de demandes, sinó que els ciutadans són conscients de les limitacions (en aquest cas pressupostàries) i actuen responsablement. Evidentment, es tracta de pràctiques costoses en termes econòmics, organitzatius i de temps.

5.3. Els efectes en la democràcia

Si la participació és un component essencial de la democràcia, un dels seus principals efectes sobre el sistema polític és proporcionar-li legitimitat democràtica.

En general, sembla haver-hi acord en el fet que la participació convencional (el vot, l'afiliació i la participació dins d'organitzacions polítiques) és bona i saludable per a la democràcia representativa. El capital social beneficia, no solament individus, sinó també la comunitat. La confiança i la participació ciutadana permeten de solucionar problemes col·lectius amb més facilitat perquè afavoreixen la cooperació i redueixen els costos dels intercanvis socials.

Els efectes de la protesta política i de la participació no convencional són més controvertits. Per a alguns, un cert grau d'apatia és saludable per a la democràcia, ja que redueix les demandes transmeses al sistema. Una elevada participació en forma de protesta indica, al contrari, descontentament, pot produir una saturació del sistema i fins i tot generar inestabilitat política en desafiar l'autoritat. Així, l'augment de la participació no convencional va ser percebut en el seu moment com una amenaça a la democràcia representativa.

Des d'un altre punt de vista, l'increment de les formes de participació i l'expansió de la participació no convencional no són una amenaça per al sistema de democràcia representativa, sinó que el complementen. Aquestes formes encara avui emergents de participació política són beneficioses perquè incrementen el control de la ciutadania sobre la política i els polítics. Per a una concepció emancipativa de la democràcia, els efectes d'aquest tipus de participació espontània no poden ser sinó positius.

Tanmateix, perquè la participació proporcioni legitimitat al sistema és necessari que sigui una participació no esbiaixada; és a dir, una participació que no es limiti a un grup social amb un perfil determinat. En el cas de la participació política no convencional es requereixen més habilitats i recursos, la qual cosa pot produir més biaix socioeconòmic en la participació (davant el caràcter més universal, igualitari, del sufragi).

Lectura complementària

En l'obra següent es trobarà més informació sobre diverses iniciatives de pressupostos participatius practicades recentment:

J. Font (2000). *Ciudadanos y decisiones públicas*. Barcelona: Ariel.

El repte de les democràcies és ampliar les estructures d'oportunitat perquè tots els ciutadans puguin participar en el procés polític des d'un ampli repertori de formes de participació, la qual cosa és més difícil d'aconseguir fora dels canals electorals.

Resum

En aquest mòdul hem analitzat algunes de les qüestions més importants: què és i què no és participació política?, quins factors l'expliquen?, quines conseqüències té?

Encara que ningú no qüestiona que la participació política és un element central dels sistemes polítics democràtics, dins la ciència política s'han generat debats entorn de quin tipus de participació és el més adequat. Per a la teoria participativa de la democràcia, la participació dels ciutadans ha de ser regular, freqüent i directa en la presa de decisions. Per a la teoria elitista, la participació s'ha de canalitzar exclusivament des d'institucions representatives: les eleccions i els partits.

A la pràctica, la participació política adopta formes molt variades, des de l'emissió del vot fins a la protesta política més radical. Són moltes les formes mitjançant les quals els ciutadans poden participar; tanmateix, la majoria dels ciutadans tendeix a limitar-se al vot. Només una minoria va més enllà i participa des de partits, associacions i organitzacions, o duu a terme actes de protesta política. En les últimes dècades s'ha produït un descens d'algunes formes de participació política convencionals (com la participació electoral o l'afiliació a partits i sindicats), però ha augmentat el repertori i la freqüència de formes de participació política no convencional (manifestacions, boicots, peticions, etc.).

Les característiques individuals, els grups i les organitzacions, i el context polític i institucional incideixen sobre els nivells i els tipus de participació. L'estatus social, l'edat, o la pertinença a associacions proporcionen recursos i habilitats cíviqes que afavoreixen la participació. Les actituds d'interès per la política, la politització i el grau de satisfacció o frustració també poden incidir sobre la participació. Institucions, partits i altres organitzacions poden posar més o menys èmfasi en la mobilització política. La facilitat o dificultat d'accés als llocs de presa de decisions (la descentralització del poder) també pot incentivar la participació.

Sobre les conseqüències de la participació, la investigació és molt més escassa i menys sistemàtica. En principi, la participació hauria d'incrementar la confiança interpersonal, les habilitats cíviqes i les actituds de cooperació i d'eficàcia política. També és possible que les decisions que es prenen mitjançant processos participatius tinguin nivells més elevats de legitimitat i acceptació. L'únic que sembla àmpliament demostrat és que una elevada mobilitza-

ció (ni tan sols en forma de protesta política) no afecta en absolut l'estabilitat del sistema polític, com temien alguns autors partidaris de la teoria elitista de la democràcia.

Exercicis d'autoavaluació

1. No és una forma de participació política...

- a) el vot.
- b) el boicot a un producte per raons mediambientals.
- c) l'afiliació a un sindicat.
- d) la petició d'una ajuda social.

2. Es considera participació política no convencional...

- a) la que no s'ajusta a les normes socials establertes o predominants.
- b) la que es produeix al marge dels processos electorals.
- c) la que es produeix fora dels partits polítics tradicionals.
- d) la que s'exerceix sense convenciment.

3. Els ciutadans gladiadors són...

- a) una immensa majoria.
- b) aproximadament el 50%.
- c) aproximadament el 25%.
- d) aproximadament el 10%.

4. Conformistes i contestataris es distingeixen...

- a) en el fet que els conformistes participen de manera exclusivament convencional, mentre que els contestataris participen de manera exclusivament no convencional.
- b) en el fet que els conformistes no participen políticament, mentre que els contestataris participen de manera no convencional.
- c) en el fet que els conformistes no participen políticament, mentre que els contestataris participen tant de manera convencional com no convencional.
- d) en el fet que els conformistes participen escassament, mentre que els contestataris participen amb una freqüència molt elevada.

5. L'estatus socioeconòmic està compost...

- a) per edat, educació i ingressos.
- b) per educació, ingressos i ocupació.
- c) per ocupació, edat i ingressos.
- d) per edat, educació i ocupació.

6. No és una actitud política...

- a) la identificació amb un partit polític.
- b) l'autoubicació ideològica.
- c) l'interès per la política.
- d) la classe social.

7. No són agents mobilitzadors...

- a) els sindicats.
- b) les esglésies.
- c) les associacions.
- d) les escoles.

8. Un nivell molt elevat de participació política convencional pot originar...

- a) més nivells d'interès i eficàcia política entre els ciutadans.
- b) inestabilitat política.
- c) fragmentació en el sistema de partits.
- d) un descens de la legitimitat del sistema polític.

9. La protesta política...

- a) és una manifestació de la violència política.
- b) és la manifestació pública del descontentament amb una acció o situació política.
- c) condueix a la inestabilitat política.
- d) és incompatible amb un sistema polític democràtic.

10. Segons la teoria de l'elecció racional...

- a) la participació política és sempre racional.
- b) la participació política és sempre irracional.
- c) la racionalitat de la participació política depèn dels costos, els beneficis i la probabilitat d'influir en el resultat final.
- d) la participació política és un fi en si mateix.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. d

d) Correcte. La resposta correcta és la **d**. La petició d'una ajuda social no busca tenir un efecte sobre el procés polític i els seus resultats.

2. a

a) Correcte. Encara que la participació política no convencional se sol donar fora dels partits i els processos electorals, el seu element definatori (una mica ambigu i relatiu) és que no s'ajusta a les normes socials predominants. La resposta correcta és, per tant, la **a**.

3. d

d) Correcte. Com hem vist prou abastament, només una minoria exerceix la participació política de manera intensa. El grau de convenciment amb què s'exerceix no té res a veure amb el tipus de participació. La resposta correcta és la **d**.

4. a

a) Correcte. La resposta correcta segons la tipologia de Barnes i Kaase és la **a**.

5. b

b) Correcte. L'edat és una altra característica sociodemogràfica molt relacionada amb la participació, però no forma part de l'estatus socioeconòmic. La resposta correcta és la **b**.

6. d

d) Correcte. Les tres primeres opcions són clarament actituds polítiques. La classe social fa referència a una característica sociodemogràfica que, encara que pot tenir un component d'identitat, no és una actitud. La resposta correcta és la **d**.

7. d

d) Correcte. Sindicats, esglésies i associacions poden exercir com a agents mobilitzadors que inciten la gent a participar políticament de manera més o menys directa. A l'escola s'adquireixen habilitats útils per a la participació, però és més un agent de socialització. La resposta correcta és la **d**.

8. a

a) Correcte. No sembla que la participació convencional pugui produir inestabilitat, descens en la legitimitat o fragmentació. És més probable que produeixi més interès i eficàcia, per la qual cosa la resposta correcta és la **a**.

9. b

b) Correcte. Segons l'hem definit, la resposta correcta és la **b**. La protesta política no sempre es manifesta de manera violenta i, sens dubte, no pot ser incompatible amb la democràcia. Els estudis han demostrat que tampoc no condueix a la inestabilitat política.

10. d

d) Correcte. La racionalitat d'un acte participatiu s'avalua en la teoria de l'elecció racional segons si el benefici esperat supera els costos invertits. La resposta correcta és la **c**.

Glossari

acció col·lectiva *f* Cooperació que s'espera que s'estableixi entre individus d'un grup per aconseguir un benefici més gran. Freqüentment no es dona, ja que els individus prefereixen estalviar-se els costos de participar i gaudir, si escau, dels beneficis aconseguits pels altres. Aquesta situació és coneguda com a *dilema de l'acció col·lectiva*.

actitud *f* Orientació estable que els individus tenen respecte a la política, els diferents elements del sistema polític i ells mateixos com a actors.

aprofitat -da *m i f* Individu que no participa en una acció col·lectiva per estalviar-se els costos de participar i gaudir, si escau, dels beneficis aconseguits pels altres. **en free-rider**

comportament polític *m* Conjunt de conductes dels ciutadans en les seves relacions amb el sistema polític.

conductisme *m* Dins la ciència política, aproximació que analitza la realitat política d'acord amb els postulats del positivisme metodològic, centrada en la contrastació empírica i sistemàtica d'hipòtesi.

democràcia participativa *f* Sistema d'organització política basat en la participació directa dels ciutadans en la presa de decisions.

democràcia representativa *f* Sistema d'organització política basat en l'elecció de càrrecs sobre els quals es delega la capacitat de prendre decisions.

eficàcia política *f* Percepció que el sistema polític és sensible a les demandes dels ciutadans i que el mateix ciutadà és capaç d'incidir-hi.

estructura d'oportunitats polítiques *f* Conjunt de característiques del context polític que proporcionen incentius perquè la gent participi en accions col·lectives, que afecten les seves expectatives d'èxit o fracàs.

free-rider *m i f* Vegeu aprofitat.

identificació amb un partit *f* Orientació afectiva del ciutadà cap a un partit polític determinat que no reflecteix necessàriament afiliació formal ni vot permanent cap a aquest partit. Pot variar en direcció i en intensitat.

incentiu selectiu *f* Benefici que només s'obté si es participa en l'acció col·lectiva.

mobilització *f* Procés pel qual institucions, organitzacions o persones indueixen els ciutadans a participar políticament.

mobilització cognitiva *f* Procés pel qual els creixents nivells d'estudis i interès per la política dels ciutadans originen més sofisticació i participació.

participació electoral *f* En sentit estricte, es refereix al vot. En sentit lax, es refereix a totes les formes de participació política relacionades amb el procés electoral, incloent-hi també les campanyes electorals.

participació no convencional *f* Participació política que no s'ajusta a les normes i els valors socials imperants, que se sol donar fora de les institucions polítiques representatives.

participació política *f* Acció dels ciutadans dirigida a influir en el procés polític i en els seus resultats.

perspectiva empírica *f* Anàlisi d'aspectes del comportament a partir de l'observació de la realitat ("com és?").

perspectiva normativa *f* Anàlisi d'aspectes del comportament que inclouen judicis de valor ("com hauria de ser?").

postbehaviorisme *m* Reacció al conductisme que emfatitza la importància dels valors en la investigació politològica.

protesta política *f* Conjunt d'accions dirigides a mostrar públicament desacord amb certa situació o decisió política o relativa a l'esfera pública.

racionalitat *f* Actuació per a la maximització del benefici i la minimització dels costos. La racionalitat fa referència a la relació entre mitjans i fins (no als fins en si mateixos).

recursos *m pl* Mitjans de què l'individu disposa per a invertir en la participació, com el temps, els diners, o les habilitats cíviques.

teoria de l'elecció racional *f* Aproximació que analitza la realitat política a partir dels costos, els beneficis i el comportament previst entre els altres actors.

teoria elitista de la democràcia *f* Aproximació normativa que entén que l'element central de la democràcia és la competició de les elits polítiques mitjançant el suport dels ciutadans pel vot.

teoria participativa de la democràcia *f* Aproximació normativa que entén que l'element central de la democràcia és la participació directa dels ciutadans en la presa de decisions.

Bibliografia

Bibliografia recomanada

Dalton, R. (2002). *Citizen politics* (pàg. 13-76). Nova York: Chatam House.

Bibliografia complementària i referències bibliogràfiques

Democràcia i participació

Barber, B. (1984). *Strong democracy*. Berkeley: University of California Press.

Font, J. (2000). *Ciudadanos y decisiones públicas*. Barcelona: Ariel.

Held, D. (1996). *Modelos de democracia*. Madrid: Alianza.

Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schumpeter, J. (1984). *Capitalismo, socialismo y democracia* (cap. 22). Barcelona: Folio.

Conductisme

Dahl, R. (1961). "The behavioral approach in political science: epitaph for a monument to a successful protest". *American political science review* (núm. 55, pàg. 763-772).

Easton, D. (1965). *A framework for political analysis*. Londres: Prentice Hall.

Easton, D. (1969). "The new revolution in political science". *American political science review* (núm. 63, pàg. 1051-1061).

Sanders, D. (1995). "El análisis conductista". A: D. Marsh; G. Stoker (comp.) *Teoría y métodos de la ciencia política*. Madrid: Alianza.

Enfocaments econòmics

Downs, A. (1973). *Teoría económica de la democracia*. Madrid: Aguilar.

Hirschman, A. (1977). *Salida, voz y lealtad*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

Olson, M. (1992). *La lógica de la acción colectiva*. Mèxic: Limusa.

Alguns clàssics

Almond, G.; Verba, S. (1970). *La cultura cívica*. Madrid: Fundación Foessa.

Barnes, S.; Kaase, M. (1979). *Political action: mass participation in western democracies*. Beverly Hills / Londres: Sage.

Berelson, B. R.; Lazarsfeld, P.; McPhee, W. N. (1954). *Voting. A study of opinion formation in a presidential campaign*. Chicago: The University of Chicago Press.

Brady, H.; Verba, S.; Schlozman, K. L. (1995). "Beyond SES: A resource model of political participation". *American political science review* (núm. 89, pàg. 271-353).

Campbell, A.; Converse, P. E.; Stokes, D. E.; Miller, W. E. (1960). *The american voter*. Chicago: University of Chicago Press.

Converse, D. (1964). "The nature of belief systems in mass publics". A: D. Apter (ed.). *Ideology and discontent*. Nova York: Free Press.

Dalton, R. (1984). "Cognitive mobilization and partisan dealignment". *Journal of politics* (núm. 46, pàg. 264-284).

Deutsch, K. (1961). "Social mobilization and political development". *American political science review* (núm. 55, pàg. 493-515).

Gurr, T. R. (1970). *Why men rebel*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, R. (1991). *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*. Madrid: CIS.

Lazarsfeld, P. F.; Berelson, B.; Gaudet, H. (1944). *The people's choice*. Nova York / Londres: Columbia University Press.

Lane, R. E. (1959). *Political life. Why people get involved in politics*. Glencoe: The Free Press.

Milbrath, R. (1977). *Political participation*. Lanham: University Press of America.

Nie, N.; Powell, G. B.; Prewitt, K. (1969). "Social structure and political participation". *American political science review* (núm. 63, pàg. 808).

Norris, P. (2001). "¿Un círculo virtuoso? El impacto de las comunicaciones políticas en las democracias post-industriales?". *Revista española de ciencia política* (núm. 4, pàg. 7-33).

Parry, G.; Moyser, G.; Day, N. (1992). *Political participation and democracy in Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.

Putnam, R. (2000). *Per a fer que la democràcia funcioni: la importància del capital social*. Barcelona: Proa.

Rosenstone, S. J.; Hansen, J. M. (1993). *Mobilization, participation and democracy in America*. Nova York: Macmillan Publishing Company.

Tarrow, S. (1997). *El poder en movimiento*. Madrid: Alianza.

Verba, S.; Nie, N. (1972). *Participation in America: political democracy and social equality*. Nova York: Harper and Row.

Verba, S.; Nie, N. H.; Kim, J. (1978). *Participation and political equality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Verba, S.; Schlozman, K. L.; Brady, H.; Nie, N. (1995). *Voice and equality: civic voluntarism in american politics*. Cambridge: Harvard University Press.

La situació actual i l'evolució de la participació

Bartolini, S. (2000). *The class cleavage. The political mobilization of the European Left*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mair, P.; Van Biezen, I. (2001). "Party membership in twenty democracies". *Party politics* (vol. 7, núm. 1, pàg. 5-21).

Norris, P. (ed.) (1999). *Critical citizens: global support for democratic government*. Oxford: Oxford University Press.

Putnam, R. (2002). *Sólo en la bolera*. Barcelona: Galaxia Gutemberg.

Topf, R. (2003). *Political participation: Citizens and the State revisited*. Informe presentat en l'ECPR. Edimburg.

Van Biezen, I.; Mair, P.; Poguntke, T. (2012). "Going, going,...gone? The decline of party membership in contemporary Europe". *European Journal of Political Research* (núm. 51, pàg. 24-56).

Annex

Taula 3. La participació política a Espanya (% que ha participat en els darrers 12 mesos)

Tipus de participació	Percentatge que l'ha exercit
Participació electoral (generals 2015)	69,7
Protesta política	
Va assistir a una manifestació autoritzada	17
Va firmar una petició o recollida de signatures	29
Va participar en una vaga	10
Contacte polític	
Contactar o intentar contactar amb un polític per a expressar-li les seves opinions	6
Contactar o comparèixer als mitjans de comunicació per a expressar les seves opinions	2
Participar en un fòrum o un blog de debat polític a internet	5
Consum polític	
Va comprar productes per raons ètiques, polítiques, mediambientals	23
Va boicotejar productes	21
Participació en campanya electoral	
Va assistir a un míting	7
Va contribuir econòmicament	17
Participació en organitzacions polítiques	
Sindicat o associació d'empresaris	4
ONG o organització de solidaritat	7
Partit polític	4

Font: elaboració pròpia a partir dels estudis 3080 i 3156 del CIS (anys 2015-2016).

Taula 4. Afiliació a partits a l'Europa occidental

País	Any	Total afiliats	% sobre electors
Alemanya	2007	1.423.284	2,3
Àustria	2008	1.054.600	17,27
Bèlgica	2008	426.053	5,52
Bulgària	2008	399.121	5,6

Font: Van Biezen, Mair i Poguntke (2012).

País	Any	Total afiliats	% sobre electors
Dinamarca	2008	166.300	4,13
Eslovàquia	2007	86.296	2,02
Eslovènia	2008	108.001	6,28
Espanya	2008	1.530.803	4,36
Estònia	2008	43.732	4,87
Finlàndia	2006	347.000	8,08
França	2009	813.559	1,85
Grècia	2008	560.000	6,59
Hongria	2008	123.932	1,54
Irlanda	2008	63.000	2,03
Itàlia	2007	2.622.044	5,57
Letònia	2004	10.985	0,74
Lituània	2008	73.133	2,71
Noruega	2008	172.359	5,04
Països Baixos	2009	304.469	2,48
Polònia	2009	304.465	0,99
Portugal	2008	341.721	3,82
Regne Unit	2008	534.664	1,21
República Txeca	2008	165.425	1,99
Romania	2007	675.474	3,66
Suècia	2008	266.991	3,87
Suïssa	2008	233.800	4,76
Xipre (part grega)	2009	81.433	16,25
Mitjana (N = 27)			4,65

Font: Van Biezen, Mair i Poguntke (2012).

Taula 5. Evolució de la participació política no convencional a l'Europa occidental per països: percentatge que ha participat en boicots

Onada de la WVS						
País	1981-1984	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2009	2010-2014
Suècia	16	8	18	20	9	22
Alemanya	9	20	-	11	12	24
Suïssa	-	9	19	-	10	-

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'enquesta mundial de valors (WVS).

Onada de la WVS						
País	1981-1984	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2009	2010-2014
Noruega	9	8	18	-	8	-
Regne Unit	11	12	-	9	9	-
Itàlia	8	9	-	12	7	-
Països Baixos	6	5	-	7	7	18
França	8	5	-	12	9	-
Espanya	7	7	6	7	5	7
Hongria	22	2	4	2	2	-
Finlàndia	4	2	9	6	6	-
Sèrbia	-	-	6	4	-	-
Rússia	-	5	5	3	2	8
Eslovènia	-	2	4	4	4	9
Polònia	-	3	5	3	3	8
Andorra	-	-	-	-	3	-
Romania	-	-	4	1	1	4
Bulgària	-	2	2	1	1	-

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'enquesta mundial de valors (WVS).